

Strach v období dospívání: porovnání dospívajících z rodinného a ústavního prostředí

Tereza Běliková

Bakalářská práce
2014

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií
Ústav pedagogických věd
akademický rok: 2013/2014

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Tereza Bělíková**
Osobní číslo: **H11162**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**
Forma studia: **prezenční**

Téma práce: **Strach v období dospívání: porovnání dospívajících z rodinného a ústavního prostředí**

Zásady pro vypracování:

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.
Vymezení terminologie a teoretických východisek z oblasti dospívání, prostředí a strachu.
Příprava metodiky empirické části, zpracování projektu výzkumu a stanovení výzkumného problému.
Realizace kvantitativního výzkumu formou dotazníku.
Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.
Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

CARR-GREGG, Michael. Psychické problémy v dospívání. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0062-8.

KRAUS, Blahoslav a Věra POLÁČKOVÁ. Člověk – prostředí – výchova: k otázkám sociální pedagogiky. Brno: Paido, 2001. ISBN 80-7315-004-2.

LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. Vývojová psychologie. Praha: Grada, 2006. ISBN 80-247-1284-9.

VYMĚTAL, Jan. Úzkost a strach u dětí. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-830-9.

CHRÁSKA, Miroslav. Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu. Praha: Grada, 2007. ISBN 9788024713694.

Vedoucí bakalářské práce:

PhDr. Mgr. Ivana Marášková

Ústav pedagogických věd

Datum zadání bakalářské práce:

20. ledna 2014

Termín odevzdání bakalářské práce:

2. května 2014

Ve Zlíně dne 20. ledna 2014

doc. Ing. Anežka Lengálová, Ph.D.
děkanka

L.S.

Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3²⁾;
- podle § 60³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně 19.2.2014

..... *Osíkova*

¹⁾ Zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělěčně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlášení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, ušije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.

3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užit či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jim dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlídně k větší výdělku dosaženému školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Bakalářská práce pod názvem Strach v období dospívání: porovnání dospívajících z rodinného a ústavního prostředí se v teoretické části zabývá obdobím dospívání. V této oblasti se práce zaměřuje především na vymezení období, podrobněji pak na adolescenci a úkoly dospívání. Dále je práce zaměřena na prostředí, ve kterém respondenti dospívají, v dětských domovech a v rodinách. Následuje část zabývající se strachem, vymezením pojmu, projevy a strachem u dospívajících. Praktická část se věnuje zjišťováním specifík a odlišností u dospívajících z odlišného prostředí. Práce zkoumá pohled adolescentů na současnost a budoucnost jejich života. Porovnává oblasti strachu v dětských domovech a v rodinném prostředí. A uvádí doporučení pro praxi na základě zjištěných údajů.

Klíčová slova: Dospívání, adolescent, prostředí, rodina, dětský domov, strach.

ABSTRACT

The bachelor thesis called Fear in Adolescence: Comparison of Adolescents from a Family and Institutional Environment focuses in its theoretical part on adolescence. In this area the thesis aims above all to define the age of adolescence, and then describes the tasks of growing up in detail. Furthermore the thesis describes the background in which the respondents mature i.e. in children's homes or in families. Following part tackles the issue of fear, defining the term, its symptoms and the fears of adolescents. The practical part finds the specific features and differences between adolescents coming from various environments. The thesis researches the views of adolescents on their present and future life and compares the areas of fear in children's homes and in family environment. To conclude, recommendations for practice are presented on the basis of the findings.

Keywords: Adolescence, adolescent, background, family, children's home, fear.

Děkuji paní PhDr. Mgr. Ivaně Maráškové za vedení mé bakalářské práce a věcné připomínky. Dále chci poděkovat všem respondentům, vedoucím zařízení, ředitelům škol za ochotnou spolupráci při vypracovávání mé bakalářské práce.

Děkuji také svým blízkým a přátelům, kteří při mně stáli a stojí a věří mi i ve chvílích kdy já pochybuji.

Děkuji svým rodičům za podporu a finanční pomoc při studiu.

„Každé mládí musí být činné. Není-li místa pro čin – nastává ochabnutí, lenost.“

Jiří Mahen

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské/diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD	9
I TEORETICKÁ ČÁST	11
1 STRACH	12
1.1 VZNIK	13
1.2 STRACH DĚTÍ A DOSPÍVAJÍCÍCH	14
2 OBDOBÍ DOSPÍVÁNÍ	16
2.1 ADOLESCENCE	17
2.2 PROBLÉMY DOSPÍVÁNÍ	18
2.2.1 Autoregulační mechanismy.....	19
2.3 EMOČNÍ PROŽÍVÁNÍ DOSPÍVAJÍCÍCH.....	19
2.3.1 Navazování vztahů s vrstevníky.....	20
3 VLIV PROSTŘEDÍ NA DOSPÍVAJÍCÍCHO	22
3.1 RODINA	23
3.1.1 Funkce rodiny.....	24
3.1.2 Kategorizace rodin z hlediska funkčnosti	24
3.1.3 Rodina a dospívající	25
3.2 ÚSTAVNÍ PROSTŘEDÍ	25
3.2.1 Dětský domov, dětský domov se školou.....	26
3.2.2 Výchova dospívajících v ústavních podmínkách	27
II PRAKTICKÁ ČÁST	29
4 CHARAKTERISTIKA VÝZKUMNÉ ČÁSTI	30
4.1 VÝZKUMNÝ PROBLÉM	CHYBA! ZÁLOŽKA NENÍ DEFINOVÁNA.
4.2 VÝZKUMNÝ CÍL	30
4.3 VYMEZENÍ VÝZKUMNÝCH OTÁZEK.....	30
4.4 METODA SBĚRU DAT	31
4.4.1 Výzkumný soubor	31
5 VÝSLEDKY DOTAZNÍKOVÉHO ŠETŘENÍ	33
5.1 ANALÝZA A INTERPRETACE DAT	33
6 DOPORUČENÍ PRO PRAXI	CHYBA! ZÁLOŽKA NENÍ DEFINOVÁNA.
ZÁVĚR	49
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	50
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK	CHYBA! ZÁLOŽKA NENÍ DEFINOVÁNA.
SEZNAM OBRÁZKŮ	53
SEZNAM TABULEK	54
SEZNAM PŘÍLOH	55

ÚVOD

Téma bakalářské práce úzce koresponduje se současnou situací v České republice vztahující se k ústavní výchově. Chceme poukázat na fakt, že stále existuje značný rozdíl mezi výchovnými prostředími u dospívajících. Dospívající potřebuje mít jistotu ve svém životě a cítit se jistý v otázkách budoucnosti jeho života. Pro správný duševní vývoj jedince je tedy velmi důležité prostředí, ve kterém dospívá.

Rodina tvoří pro dospívajícího v ideálním případě velmi vhodné prostředí pro dospívání. Pokud plní funkce rodiny ve správné míře, zajišťuje jedinci vhodné klima pro dospívání. Dospívající má své jistoty. Neobává se vstupu do samostatného života, má za svými zády podporující rodinu. Rodina je podpůrným faktorem i po ukončení dospívání a dosažení nezávislosti. Je tu stále a dospívají se v případných problémech má na koho obrátit, je mu poskytnuta pomocná ruka. Mnohdy i po dosažení dospělosti je stále ekonomicky rodinou podporován. Dalším fakta mluví ve prospěch rodinného prostředí také v případě, kdy jedinec založí svou vlastní rodinu. Rodiče mohou hlídat děti pomáhat s přípravou na vzdělání i dalším generacím.

Ústavní prostředí a ústavní výchova se stále snaží o vyrovnání prostředí. Existuje zde snaha o zajištění všech funkcí rodiny. Bohužel to zajistit nelze. Proto se domníváme, že jsou zde rozdíly ve vnímání dospívajících. Po dosažení dospělosti, nebo v případě přípravy na budoucí povolání je jedinec vypuštěn do světa. Pracovníci nemohou dále kontrolovat další kroky jedince, nebo mohou, ale jejich práce nekončí a do zařízení přicházejí další potřebující jejich dohled a ochranu. Z tohoto důvodu máme za cíl upozornit na stále trvající rozdíly ve výchovných prostředích dospívajících. Adolescent dospívající v ústavním prostředí může mít větší nejistotu a strach z určitých oblastí.

Strach je potřebná emoce, popohánějící nás někdy i k lepším výkonům. Ve větší míře nás však uvrhuje do apatie a v horších případech vznikají na jeho základě potíže v psychické stránce jedince. Výzkum má za cíl poukázat na nedostatečné prostředky v ústavní výchově a stále malý prostor pro zajištění dobrých podmínek srovnatelných s funkční rodinou. Dospívající z dětských domovů raději volí cestu na „vlastní pěst“ před možností využít Dům na půli cesty připomínající ústavní prostředí, z kterého odchází a nechtějí se vracet do místa podobnému. Existují sice programy pro děti, jakými bylo například Startovné do života avšak je jich stále málo. A dospívající se obávají cesty životem nebo si ještě nepřipouští, že

to není jednoduchý odchod. Myslíme si že rodinné prostředí má pro dospívajícího lepší podmínky a nepodporuje tak moc pocit ztracenosti.

První část práce je zaměřena na teoretické seznámení s pojmem strach a jeho místem v životě dospívajícího. Dále vymezuje období dospívání, blíže pak adolescenci. Na adolescenty je právě zaměřeno naše dotazníkové šetření. Seznamujeme také s úkoly, které je potřeba zvládnout v dospívání a emoční prožívání jedinců. V poslední části teoretických východisek pro bakalářskou práci ukazujeme na rozdílnost rodinného a ústavního prostředí, také na skutečnost jak důležité je prostředí pro dospívajícího jedince.

Druhá část práce se zabývá právě zjištěním rozdílů ve vnímání oblasti strachu v životě adolescentů. Tyto informace zjišťuje pomocí dotazníkového šetření mapující oblast vztahů, budoucnosti a také školního úspěch. V neposlední řadě zjišťuje priority v životě jedinců.

Hlavním cílem práce je tedy zmapovat rozdíly v subjektivním pohledu samotných dospívajících na strach z budoucnosti, z uzavírání vztahů a založení rodiny. Pokud jsou rozdíly má práce za cíl navrhnout další možné kroky směřující ke zlepšení situace. Dospívající jsou budoucnost naší společnosti, je důležité věnovat se dospívání, jelikož je to důležitá etapa ve formování osobnosti. Formují se zde názory, postoje a směr dalšího života jedince.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 STRACH

V první kapitole se práce zabývá stěžejním pojmem strach. Jeho vymezením a popisuje také emoce, které jsou blízké strachu. Práce vymezuje v podkapitole projevy emocí strachu. A také se blíže zabývá strachem u dětí a dospívajících

Strach je emoce, která k našemu životu neoddělitelně patří. Je průvodcem života člověka od narození až po smrt. Lidstvo se v dějinách stále pokouší najít způsoby, jakými zvládnout strach, jak zmenšit dopady strachu či ho překonat. Neustálá víra v nás, že lze život žít beze strachu je iluzí. Strach k naší existenci patří, je to odraz vědomí vlastní smrtelnosti. V silách člověka je jen rozvíjet síly, které působí proti němu jako je odvaha, důvěra, poznání, moc, láska. Tyto složky nám mohou pomoci vyrovnat se se strachem, přijmout ho právě jako součást existence naší osobnosti. Metody, slibující osvobození od strachu, bychom měli hodnotit skeptickým pohledem (Riemann, 2007, s. 11).

Definic, které popisují pojem strach, existuje v odborné literatuře samozřejmě velké množství. My jsme vybrali dvě, které vyhovují našim potřebám a dalšímu směru práce. Obě definice se shodují, vidí strach jako nepříjemné prožitky, pocity. Také se zde vyskytuje soulad v pohledu na strach jako reakci na nebezpečí předem známé ale i neznámou budoucí situaci.

„Nelibá emoce, nepříjemný prožitek s neurovegetativním doprovodem, zpravidla zblednutím, chvěním, zrychleným dýcháním, bušením srdce, zvýšením krevního tlaku. Na rozdíl od úzkosti, jde o normální reakci na skutečné nebezpečí nebo ohrožení. Strach se vyvíjí s věkem. Strach je postupně spojován s prožitými zkušenostmi.“ (Hart, Harlová, 2009, s. 566-567)

„Strach se definuje jako nepříjemný prožitek vázaný na určitý objekt nebo situaci, které v jedinci vyvolávají obavu z ohrožení. Je tedy reakcí na poznané nebezpečí a má signální a obrannou funkci.“ (Vymětal, 2004, s. 12)

V pedagogickém odvětví nacházíme spíše vymezení pojmu strach ze školy. Ten charakterizuje rozrušení a řada vegetativních reakcí. Žák po analýze situace dospěje k zhodnocení situace jako ohrožující. Nereaguje dobře a účinně a vidí především negativní stránku: předem se připravuje na neúspěch, selhání a z toho plynoucí kritiku. Strach ze zkoušky se skládá se složky kognitivní, emocionální také fyziologickou a v neposlední řadě je složkou chování - neklid, oslabení soustředění (Průcha, Walterová, 2009, s. 286-187).

Strach existuje nezávisle na vývojové studni národa či jednotlivce, nezávisle na kultuře. V průběhu doby se mění pouze objekty strachu, nyní již nemáme strach z hromu, ze zatmění Slunce. Nyní máme například strach ze stáří a osamělosti. Každý jedinec má a prožívá své vlastní variace strachu, strach získává osobní ráz. Osobní prožitek strachu má souvislost s životními podmínkami, které jsou individuální, také s vlohami a celkově s naším okolím. Osobní strach člověka má historii a začíná ihned při našem narození. Každý krok v souvislosti s naším vývojem, zráním provází strach a úzkost. Vývoj nás neustále vede směrem k něčemu novému, nepoznanému z toho vyplývá, že strach a úzkost provází člověka ustavičně (Riemann, 2007, s. 12-13).

Úzkost a strach řadíme mezi emoce. Pro jedince mají obě motivační charakter a usnadňují mu adaptaci na nově vznikající podmínky. Emoce nás přivedou k důvodům jednání, připívají nám také k porozumění sobě, porozumění ostatních. Mezi úzkostí a strachem není přesná hranice. Fyziologicky se tyto dva prožitky projevují shodně. Mimika úzkostná je také shodná s mimikou ustrašeného člověka. Tyto emoce mnohdy přechází jedna v druhou. Hlavní rozdíl spatřujeme v objektech. V případě úzkosti si neuvědomujeme konkrétní nebezpečí a je často doprovázena panikou. Strach je pak obava před něčím konkrétním. Avšak nelze tyto dva pojmy oddělit, strach podmiňuje úzkost a naopak, vzájemně splývají (Vymětal, 2004, s. 11- 16).

1.1 Vznik

Strach a sním spojený hněv nebo vztek můžeme zařadit mezi takzvané lidské emoce z důvodu, že mají biologický význam v útoku a útěku. Fyziologické změny, se kterými jsou tyto emoce spojeny, svědčí o biologické účelnosti. Jak již bylo zmíněno v úvodu kapitoly, vývojem se změnil původní zdroj strachu do symbolické pozice. Symbolické formy této emoce souvisí s emocionálními dispozicemi každého jedince (Nakonečný, 2013, s. 513-514).

„ Strach je záporný cit, který vzniká v nebezpečných situacích, v nichž je ohrožena sebezáchova nebo duševní integrita. Strach evokuje jak hrozba ztráty. Vyskytuje se v různé intenzitě, od mírných obav po panickou hrůzu či děs.“ (Plutchik in Plháková, 2003, s. 405)

Strach provází fyziologické procesy pot, nechutenství, ale také i psychické stavy jako je apatie, deprese nebo na druhé straně velké nadšení a optimismus zakrývající oblast strachu.

Strach nemusí vznikat pouze naší vlastní zkušeností. Jeho prvopočátek způsobí i pozorování strachu i jiného jedince, když strach vidíme zprostředkovaně.

Můžeme říci, že úzkost a strach se dostávají v situaci, když jsou naše přirozené potřeby omezovány (biologické, psychosociální a duchovní). Jedinec nemá možnost uplatnit tendenci pozitivního rozvoje, pokud mu není umožněn všestranný rozvoj. Při dlouhodobém znemožnění rozvoje je jednoduché propadnout strachu a úzkosti (Vymětal, 2004, s. 22).

Vznik strachu je tedy datován d počátku lidského bytí, postupem času se mění objekt strachu. Nebojíme se zapadajícího slunce nebo deště ale přichází nové oblastí vyvolávající v nás úzkost a strach.

1.2 Strach dětí a dospívajících

Strach i úzkost zařazujeme mezi normální vývojové fenomény. Pro každé vývojové stádium je typický jiný soubor podnětů vzbuzující strach. Tyto podněty jsou ve vztahu s normativními konflikty a vývojovými úkoly příslušného období. Pokud nejsou krize v těchto obdobích dobře vyřešeny, může dojít k úzkostným poruchám, které jedince provází celý život. **Sociální fobie**, často nalezneme počátek až v dospělosti. Jedná se o strach z neznámých osob, kontaktu s nimi zahrnuje i strach z vystupování na veřejnosti. **Obsedantně kompulzivní porucha** její počátek nalzáme v dětství nebo v mladé dospělosti. Vnitřní úzkost člověk přenáší na náhradní objekt, strach ze špíny, nákazy (Svoboda, Krejčířová Vágnerová, 2001, s. 581).

Pro dospívajícího je neméně důležité jeho zařazení do kolektivu třídy, studijní skupiny. Vývoj jeho osobnosti nezávisí pouze na prostředí jeho domova, ale také velkou měrou na jeho postavení ve třídě. Mládež v období dospívání požaduje od rodičů větší míru soukromí. Nejistota dospívajících přichází s objevováním vlastního prožívání a sexuality (Vymětal, 2004, s. 60).

„Nenalézají-li mladý člověk u nikoho z dospělých citovou oporu a porozumění a je-li nadto třeba v kolektivu vrstevníků izolován zesměšňován, mohou se dostavit nepříjemné a nebezpečné pocity osamělosti a marnosti, doprovázené depresí a úzkostí.“ (Vymětal, 2004, s. 61)

Strach je tedy neoddelitelná součást života každého jedince. Nelze žít život bez strachu, avšak tento strach musí mít únosnou míru pro každého jedince. Pokud míra přesáhne schopnosti jedince, dochází k nežádoucím jevům, úzkostným poruchám nebo fobiím. Do-

spívající potřebuje pro správný vývoj vhodné prostředí, které mu umožňuje se se strachem úspěšně vyrovnávat a překonávat jeho působení. Pro účely práce budeme dále používat pojem strach. Tento pojem v sobě bude zahrnovat i úzkost a obavy, ale bylo nezbytné vymezit jeden pojem pro další užití a pro potřeby dotazníkového šetření. Pokud je prostředí nevhodné, nevyhovující lze předpokládat větší míru subjektivního strachu z oblastí v životě jedince (budoucnost, úspěch ve škole, interpersonální vztahy).

2 OBDOBÍ DOSPÍVÁNÍ

V této kapitole se práce zabývá vymezením období dospívání. Psychickým i tělesným vývojem jedince. Blíže potom adolescencí. Popisuje úkoly jedince v dospívání, vztah k autoritám, k vlastní sexualitě. Jsou zde popsány i možné problémy zejména v psychické oblasti.

„V biologickém smyslu lze období dospívání vymezit široce jako životní úsek ohraničený na jedné straně prvními známkami pohlavního zrání a více nebo méně vyznačenou akcelerací růstu, na druhé straně dovršením pohlavní zralosti.“ (Langmeier, Krejčířová, 2006, s. 142)

„Období dospívání je přechodnou dobou mezi dětstvím a dospělostí. Začíná přibližně v 11 letech a končí dosažením dospělosti ve 20 letech.“ (Vágnerová, 2000, s. 209)

Uvedené definice vycházející z odborné literatury nás seznamují s dospíváním jako širokým životním úsekem, plných změn v životě jedince. Přechodem mezi dětstvím a dospělostí.

V tomto období je hlavním úkolem vývoje hledání a formování sebe samého, vlastní identity a nových vztahů k lidem, především k druhému pohlaví. Dospívající vyžadují jednání jako s dospělými. Vyskytuje se u nich snaha o citové odpoutání od rodičů. Nejistota, rozpory, konflikty tyto aspekty přispívají ke vzniku stavům úzkosti a ke strachu. Dospívání je obdobím utváření formálních operací, mezi jedenáctým a patnáctým rokem se zakládá nutná výbava abstraktního myšlení. Zvyšuje se možnost uvažovat o aktuálních možnostech, variantách řešení jednotlivých problémů a také vědomí kompetence a efektivnosti při řešení problémů, což přispívá k pocitům vlastní autonomie a hodnoty (Hloušková 2008 cit. podle Macek, 2003).

Během dospívání přichází nové sociální zařazení jedince. Změny, které jsou sociálního, psychického i tělesného charakteru se dějí zároveň. Souběžnost však není úplná. Jak změny probíhají, ovlivňuje vždy nemalé množství dalších faktorů. Faktory mohou být vnější i vnitřní. Důležitou roli v tomto období hraje postoj rodičů k výchově dítěte. Dalším faktorem je také postoj učitelů a dalších osob, které mají pro jedince význam v jeho životě. (Langmeier, Krejčířová, 2006, s. 142.).

2.1 Adolescence

Adolescenci chápeme jako druhou fázi časového úseku dospívání, který je relativně dlouhý. Fáze trvá od 15 do 20 let, ale existuje zde jistá individuální variabilita. Vstup do ní ohraničuje pohlavní dozrání. Mladému člověku je umožněno získávání nových rolí, které jsou spojené s vyšší sociální prestiží. Dokončuje se obvykle emancipace z vázanosti na rodinu. Pozorujeme i jisté zklidnění vztahů s rodiči. Partnerské vztahy adolescence jsou zralejší než ty z předcházejících období (Vágnerová, 2000, s. 253).

Adolescenci zahraniční literatura vymezuje odlišnou věkovou hranicí pro dívky 12 až 21 let a pro chlapce 13 až 23 let. Chápe jí jako období začínající pubertou a končící ukončeným růstem a fyzickou dospělostí. Během období prochází dospívající zásadními změnami (Corsini, 2002, s. 21)

Adolescence přichází v období od patnáctého do dvaadvacátého roku života. Adolescenci předchází období pubescence. Pubescence i adolescence jsou z pohledu vývojové psychologie ukotveny v období dospívání.

V období adolescence dochází k plné reprodukční zralosti a je také dokončován tělesný růst, ten je však již pomalejší než v předchozích stádiích. Mění se výrazně postavení jedince ve společnosti. Již není žákem základní školy, přechází na střední školu nebo střední odborné učiliště. V oblasti interpersonálních vztahů jsou častější erotické vztahy hlubšího charakteru. Tělesný růst je nerovnoměrný. Postava působí disharmonicky, protože na začátku období horní i dolní končetiny rostou rychleji. Používá se pojem „samá noha, samá ruka“. Pohybově je jedinec neobratný. Později v tomto období se postavy chlapců a dívek začínají diverzifikovat. Dívky jsou zaoblenější a u chlapců se rýsuje svalovina (Langmeier, Krejčířová, 2006., s. 144).

Psychologové adolescenci dělí do tří fází: raná, střední a pozdní.

„Raná adolescence je období prudkých fyzických změn provázených úzkostí, jejímž zdrojem je vlastní vzhled, tělesné tvary, rychlý růst a sexualita. Je pochopitelné, že v tomto období mladí lidé trpí nízkým sebevědomím a přecitlivělostí ve vztahu k vlastní osobě. Nesmírné množství energie pohltí starosti týkající se vlastních schopností či nedostatků, které se v jejich představách jeví jako obrovské, ale jichž si druzí sotva všimnou.“ (Carr-Gregg, 2012, s. 26)

Střední adolescence v ní jde o intenzivní zájem o vrstevníky. Přetrhávají nebo se rozvolňují vazby k rodičům. Je to věk pohrdavého odmítání autorit, pomoci ze strany dospělých.

Vlastní identita je budována pomocí hudby, účesů, piercingů. Vyskytuje se také riskantní chování. Toto chování se často vyskytuje u mladých lidí, kteří mají pocit vyčlenění, odcizení. Nebo u adolescentů, kterým v životě chybí systém (Carr- Gregg, 2012, s. 27 -28).

Nejpoklidnější z fází je fáze pozdní adolescence. Mladí lidé jsou smířeni se svou identitou, ušli velký kus cesty poznání a pochopení jejich role. Vztahy k autoritám začínají být založeny na lásce, úctě. Vidí, že rodiče nejsou tak špatní, že je dospívající potřebují. Mladiství plánují budoucnost, stanovují si životní cíle a cestu k nim (Carr- Greg, 2012, s. 29).

2.2 Problémy dospívání

Hlavními vývojovými úkoly období dospívání je uvolnění z přílišné závislosti na rodičích a také navazování hlubších a významnějších vztahů k vrstevníkům.

Během puberty a adolescence musí dospívající člověk splnit čtyři úkoly. Úspěšné splnění každého úkolu znamená, že se adolescent přiblížil k cíli. Tímto cílem je stát se nezávislým člověkem.

Čtyři úkoly dospívání:

- Vytvořit si spolehlivou a pozitivní identitu.
- Získat nezávislost na dospělých opatrovnících a rodičích.
- Najít milované osoby mimo okruh rodiny.
- Najít směr profesní kariéry, zajistit si ekonomickou nezávislost a najít si místo ve světě.

Tyto úkoly čekají na jedince v období dospívání. Nemývají vymezen začátek a konec.

Úkol vytvořit si identitu začíná již v pubertě. Je to hlavní a zásadní úkol dospívání. Pokud je vytvořena pozitivní představa o sobě, je příznivě ovlivněna schopnost vytvářet si vztahy (Carr-Gregg, 2010, s. 69-70).

Z výše uvedených informací je nám známo, jak důležité je právě dospívání. Na jedince je kladeno velké břemeno na splnění úkolu dospívání. Člověk s ukončeným vývojem podceňuje úkoly a zdají se mu ve zpětném pohledu jednoduché, rodiče mohou podcenit tyto úkoly a jedince dostatečně nepodporovat.

Rodina je pro dítě základní citová jistota, bezpečné prostředí, útočiště. V období dospívání přichází emancipace od rodiny. Tento proces probíhá snáz, pokud jsou vztahy mezi rodičem dítětem nekonfliktní, hluboké a jisté. Ale i v případě, že jsou podmínky v rodině optimální, není emancipace snadná. Často rodiče nechtějí dítě ztratit, snaží se udržet si závislost dítěte i v období dospívání (Langmeier, Krejčířová, 2006, s. 153).

Sexualita nezačíná samozřejmě v období dospívání, ale už dávno předtím. Během dospívání však narůstá frekvence aktivit. Sexuální pud je závislý na fyziologických procesech a sexuální chování je modifikováno podmínkami (výchovné, sociální, kulturní normy).

Normy sexuálního chování bývají často v současné době rozdílné, rychle se mění. Existuje již větší tolerance k předmanželským stykům. (Langmeier, Krejčířová, 2006, s. 156).

„V období dospívání a na počátku časně dospělosti převládá při výběru životního partnera spíš vnějšková, formální stránka. Přitažlivé jsou ženy a muži, kteří odpovídají obecně přijímaným normám a subkultuře doby a věkovému období. Zamilovaní vlastně promítají druhého svůj obraz a představu ideálu. Nevidí jej takový jaký doopravdy je.“ (Vymětal, 2004, s. 85)

2.2.1 Autoregulační mechanismy

V situacích, které mají afektivně vyhocený charakter, se u jedince může vyskytovat problém s ovládním a impulzivní reakce. Dochází k rozkladu nebo blokování sebekontroly. Mladší adolescenti mají větší problém se zklidněním, starší obvykle zvládají lépe zvládnání sebe i ve vyhocenějších situacích (Vágnerová, 2012, s. 393-394).

2.3 Emoční prožívání dospívajících

Dospívání je etapa života, která je jak již práce výše uvedla plná změn. Změny se týkají také emoční stránky dospívání, změn v citové oblasti prožívání. Pro naši práci je stěžejní oblast adolescence, z tohoto důvodu se zaměříme na emoční stránku adolescence.

Svět jako takový se z objektivní stránky nezměnil, avšak subjektivně je odlišný, získává osobní ráz, z toho vyplývá odlišné působení na adolescenta. S některými pocity je pro jedince obtížné se vyrovnat: přechází proto k používání různých obranných mechanismů (Vágnerová, 2012, s. 392).

„V období dospívání, stejně jako kdykoliv jindy, když má dojít k výraznější proměně osobnosti, funguje tzv. **mechanismus kyvadla**.“ (Říčan in Vágnerová, 2012, s. 392) Mechanismus kyvadla chápeme tak, že se adolescent zabývá hrou, kterou by jindy a v jiné

situaci nazval dětskou a nevhodnou. Navrací se ke knihám z dětství, více si povídá s rodiči. Při vystavení větší nezvladatelné zátěži se může objevit obrana formou **regrese** neboli návrat na nižší vývojové stadium. Velikost míry regrese je odpovídající závažnosti zátěže ze subjektivního hlediska. Dospívající mnohdy **utíkají do fantazie**. Tento útěk jim pomáhá odpoutat se od reality (Vágnerová, 2012, s. 392-393).

Dospívání, jde o vytváření sebe pojetí. Uvědomování si vlastního Já, vychází ze zkušeností, vnějších faktorů a také vnitřních. Sebe pojetí: jak se jedinec vnímá, co prožívá a hodnotí. Lze říci, že se vnímáme tak jak nás vnímají ostatní. U dětí, které byly rodiči snižovány či srovnávány s druhým úspěšnějším sourozencem dochází často k vytvoření pocitu méněcennosti. Pocit méněcennosti si pak přenáší do dospělého života. Jedinec si nedůvěruje, obává se náročnějších úkolů, selhání. U dětí chválených od rodičů nekritickým způsobem se naopak objevuje příliš velké sebevědomí a z toho mohou plynout častá zklamání (Vymětal, 2004, s. 75).

„Ke konci adolescence dochází ke stabilizaci emočního prožívání, starší adolescenti nebývají tak náladoví a citově labilní. Důvodem je hormonální vyrovnání a adaptace organismu na pohlavní dospělost. Kromě toho je citová expanze raného dospívání korigována zkušeností, původní nadšení ubývá, mnohé prožitky přestávají být neznámé a překvapující, nabíhá nový stereotyp. Tuto fázi lze označit jako „období vystřízlivění“, signalizující nástup realismu mladé dospělosti.“ (Macek in Vágnerová, 2012, s. 393)

Adolescence je vývojová etapa plná změn, které se týkají především vnitřního světa jedince. Vytváří se sebe pojetí: vnímání sebe a svých prožitků. Jedinec se v ideálním případě stává více emočně stabilnější a schopný samostatného života.

2.3.1 Navazování vztahů s vrstevníky

Dospívající navazuje nové vztahy, již jsou diferenciovanější, ve vztazích se jedná o jedince stejné věkové kategorie. Tyto vztahy poskytují novou jistotu, nenastupují podle pravidla u každého ve stejné době ani ve stejném pořadí. Jednotlivá období se překrývají a mění i podle společenského uspořádání.

1. Skupinová izosexuální fáze: převažuje touha a sklon vytváření skupin s osobami stejného pohlaví, tato touha tu zde byla i dříve nyní jsou vztahy stabilnější
2. Individuální izosexuální fáze: ozývá se silněji potřeba navázat intimní párové přátelství, výměna vlastních pocitů a osobní zkušenosti, svěřování

3. Přejídná etapa: zájem o jedince opačného pohlaví, zájem je však spíše „na dálku“, pokřiky koketování
4. Heterosexuální fáze polygamní: především na pomezí pubescence a adolescence, opravdové vztahy silně prožívané, „první lásky“
5. Etapa zamilovanosti: Hluboký vztah, může vyústit v zakládání rodiny, konec adolescence práh dospělosti (Langmeier, Krejčířová, 154-155).

3 VLIV PROSTŘEDÍ NA DOSPÍVAJÍCÍHO

V této kapitole se věnujeme vlivu prostředí na dospívajícího. Prostor má velký vliv na dospívajícího, na formování jeho osobnosti, tvorbu názorů. Pro naši práci je důležité vymezit především prostředí rodiny a ústavní prostředí. Tyto dvě prostředí jsou v naší práci porovnávány a srovnáváme právě dospívající z těchto odlišných míst. Abychom se mohli blíže věnovat rodinnému, a ústavnímu prostředí je důležité seznámit se s pojmem prostředí.

Prostředí je pojem známý a užívaný. Nalezneme ho ve vědách přírodních, společenských často v odlišném pojetí. Jedno je však společné, tento pojem zahrnuje jevy, předměty existující kolem naší osobnosti. Prostředí jedince obsahuje také nezbytné vztahy nejen hmotné předměty. Jinými slovy vedle systému materiálního charakteru také systém duchovní. Podstatnou skutečností je chápat prostředí jako prostor obsahující podněty. Podněty, které jsou nezbytné pro rozvoj jedince (Kraus, 2001, s. 99).

„Životní prostředí člověka je částí jeho reality, s kterou jsou lidé v praktické i duchovní interakci, kterou užívají, kterou ovlivňují a které se přizpůsobují. Prostředí kultivuje člověka tím víc, čím uvědoměleji a aktivněji člověk kultivuje své životní prostředí. A naopak: negativní vlivy a účinky životního prostředí na člověka násobí nedbalý, neodpovědný nebo dokonce destruktivní vztah člověka a prostředí.“ (Blížkovský, 1997, s. 109)

„Životní prostředí lze tedy vymezit jako tu část světa, s níž je člověk ve vztahu vzájemného působení, prostředí tedy na člověka působí určitými podněty, ovlivňuje jeho vývoj a on na tyto podněty reaguje, přizpůsobuje se a také prostředí svou prací aktivně mění.“ (Kraus, 2008, s. 67)

V definicích které jsme uvedli, vidíme jistou podobnost. Autoři vidí životní prostředí jedince v části světa, reality, v kterém dochází k neustálému působení. Toto působení není jednostranné, ale vzájemné. Aspekty se ovlivňují, působí na sebe navzájem. Působení nemusí mít pouze pozitivní vliv, právě naopak je zde potřebné zahrnout a součástí prostředí a vzájemného působení chápat i negativní vlivy.

Vliv prostředí na jedince, ovlivnění jedince a rozvoj jeho osobnosti je stále předmětem diskuzí, které trvají po staletí. Největší rozmach přichází v 19. Století. Vznikají mnohé teorie psychologického i sociologického pohledu. Psychologické oblasti nachází podmíněnost vývoje osobnosti v dědičnosti. Vliv prostředí je jenom pozadí pro rozvíjení vloh. Představitel tohoto názoru je zejména G. S. Hall. Také W. Stern nevidí důležitost prostředí

a výchovy v procesu utváření jedince. V dnešní době nepochybujeme o stopách, které na nás nechává prostředí a také nás velmi ovlivňuje (Kraus, 2001, s. 102-103).

Zřejmou skutečnost vidíme v individuálnosti vlivu prostředí na jedince. Vliv ovlivňuje mnoho faktorů, jedním z těchto faktorů může být také pohlaví. Vlivy prostředí mohou mít charakter **podpurný**, nebo mohou být **překážkou**. Jejich prostřednictvím dochází také k **přímému formování**. Jedinec je vlivy také **motivován** (Kraus, 2008, s. 74-75).

Prostředí chápeme tedy jako velmi důležitý aspekt pro dospívání. Prostředí dospívání může jedince negativně nebo pozitivně ovlivnit pro jeho další vývoj. A má vliv i na jistotu v životě adolescenta. Tento prostor jedince také motivuje pro kroky v dalším životě, formuje jeho cíle a názory.

3.1 Rodina

Dnešní rodinu je obtížné definovat jako malou primární sociální skupinu. Tradiční pojetí již přestává platit. V současnosti není podmínkou rodinného života institucionální spojení muže a ženy. Přibývá dětí, které se rodí mimo manželství spojené legitimně. Avšak i takové soužití je potřeba respektovat, takové soužití může fungovat jako rodina a splňovat znaky rodiny. V této současné situaci přijímáme vymezení rodiny jako strukturovaný celek (Kraus, 2008, s. 80).

Současnou rodinu lze označit pěti znaky:

- Rodina **nukleární**: několik málo členů tvořící jádro, sdílejí intimní soužití
- Rodina **manželská**: pokud jádro tvoří manželská/partnerská dvojice
- Rodina **dvougenerační**: složena z generace rodičů a dětí
- Rodina **intimně vztahová**: soukromý prostor, více spojena láskou a vzájemným cítěním
- **Privátní individualizace**: odpoutání se z tradic, vývoj jedince jako samostatné osobnosti (Helus, 2007, s. 137- 139).

„Rodina si své výlučné postavení udržuje i v době dospívání, ale pomalu dochází k proměně vzájemných vztahů mezi jejími členy. Změna postavení příslušníků různých generací, vztahů mezi nimi a vytvoření nové rovnováhy je významnou součástí vývoje. Adolescentní proces emancipace, spojený se změnou postoje dospívajících k dospělým, se projeví především v rodině.“ (Vágnerová, 2012, s. 399)

Rodina je pro děti i jejich rodiče domovem, představuje soukromí, bezpečné místo. Soužití mezi členy podléhá neustálému vývoji a změnám. Dobrý vztah v rodině nebývá samozřejmostí a je přetvářen životem, zkušenostmi. Vzájemné soužití v rodině je závislé na osobnostech rodičů. Odolnější vůči negativním vlivům jsou lidé vyrovnané povahy oproti jedincům labilnějším (Vymětal, 2004, s. 108-109).

3.1.1 Funkce rodiny

Funkce rodiny uvádíme v práci z důvodu, že v ústavním prostředí tyto funkce nejsou plněny nebo jen do jisté míry. Proto je důležité vymezit funkce funkční rodiny, později si také vymezíme pásma funkčnosti rodiny. V naší praktické části použijeme jako respondenty pouze dospívající z úplných rodin.

- Biologicko-reprodukční funkce
- Sociálně-ekonomická funkce
- Ochranná funkce
- Socializačně- výchovná funkce
- Rekreace, relaxace
- Emocionální funkce (Kraus, 2008, s. 81-83)

Odlišně vymezuje funkce rodiny Helus. Rozděluje je do deseti kategorií a pro naši práci jsou v ní lépe rozpoznat rozdíly mezi ústavním a rodinným prostředím. Slouží pro jistější rozpoznání odlišných prostředí dospívání. Pro naši potřebu jsme vybrali dvě funkce, ty v závěru kapitoly porovnáme a vymezíme, zda mohou být plněny a do jaké míry v obou prostředích.

„Rodina **uspokojuje základní, primární potřeby dítěte v raných stádiích jeho života**. Uspokojování biopsychických potřeb, i raných potřeb bezpečí. Rodina uspokojuje velice závažnou **potřebu organické příslušnosti dítěte**: potřebu domova, potřebu mít „svého člověka“ a identifikovat se s ním.“ (Helus, 2007, s. 149-150)

3.1.2 Kategorizace rodin z hlediska funkčnosti

Pokud uvádíme funkce rodiny potřebné ke správnému vývoji jedince. Nesmíme opomenout ani problémy, vyskytující se v rodinném soužití. Problémy prochází každá rodina. Odlišné rodiny se s problémy vyrovnávají svým způsobem. Víme i o rodinách problémy vymanit se z nich a zároveň omezit negativní vliv na dítě. Rozdělujeme rodiny z hlediska funkčnosti na:

- Rodiny **stabilizovaně funkční**
- Funkční rodiny s **přechodnými, více či méně vážnými problémy**
- Rodiny **problémové**
- Rodiny **dysfunkční**
- Rodiny **afunkční** (Helus, 2007, s. 151-553)

Pro naši práci je nezbytné znát funkčnosti rodiny, musíme je zohlednit při vyhodnocování výsledků dotazníkového šetření, vzít v úvahu vliv této funkčnosti. Rodina úplná neznamená automaticky rodinu funkční.

3.1.3 Rodina a dospívající

V rodině dochází v průběhu dospívání k odpoutávání z rodinné vázanosti. Dospívající prochází procesem náročným pro obě strany. Cílem je dosažení emoční autonomie projevující se menší závislostí k podpůrné funkci rodičů. Nenaplněná emancipační potřeba se později projeví nebo může projevit různými způsoby. V extrémních případech se může jednat o odchod od rodiny nebo setrvání v infantilní roli dítěte (Vágnerová, 2012, s. 401-411).

3.2 Ústavní prostředí

Ústavní výchova je v České republice jednou z forem náhradní výchovné péče. Především je jí vytýkán neblahý vliv na jedince. Dochází k častým deprivacím dítěte a častým jevem je i závislost na ústavní výchově z toho vyplývající těžký odchod a odpoutání se z této péče. Ústavní výchova je zajišťována ve školských zařízeních, spadajících pod ministerstvo školství.

Zařízeními zajišťující ústavní výchovu jsou diagnostický ústav, dětský domov, dětský domov se školou a výchovný ústav. Zařízení se zaměřují na poskytování péčí, kterou jinak poskytují rodiče nebo jiné osoby. Dětem je poskytována strava, učební pomůcky úhrada nákladů na vzdělání. Školským zařízením je pro preventivně výchovnou péči středisko výchovné péče. Účelem těchto zařízení je poskytovat nezletilé osobě zejména ve věku od 3 do 18 let na základě rozhodnutí soudu o ústavní nebo ochranné výchově. /čelem těchto zařízení je předcházení rozvoji a také vzniku negativního chování dítěte (ČESKO, 2002)

„Budov ústavních zařízeních se často nacházejí v místech mimo větší centra, jsou spíše izolovány, což je dáno jejich historií. V zařízeních, kam jsou děti umístěny na roky, se ústav stává náhradou domova, aniž by byl domovem se všemi potřebnými kvalitami. Hlav-

ní nevýhody ústavní výchovy spočívají v nepřítomnosti jedné dostatečně angažované osoby vychovatele. Také vliv deprivovaných vrstevníků ve velkých skupinách dětí není obecně možné pokládat za příznivý.“ (Matoušek a kol., 2013, s. 414)

U dětí z dětských domovů se projevuje psychická deprivace, která znamená strádání, ztráta potřebného. Základní potřeby nejsou uspokojeny, vznikají deprivace biologické, motorické, senzorická, sociální a také citová (Hartl, Hartlová, 2009, s. 107).

Nemůžeme však vnímat ústavní výchovu jen skrze negativní účinky. Někteří jedinci zde nachází ochranu před negativními vlivy okolí a společnosti. Díky ústavnímu prostředí jsou na čas odděleni od rozvrácené rodiny. Ústavní zařízení pomáhá vytyčit jedinci postoje a poskytuje mu odlišné sociální zkušenosti od těch dosavadních a také zvyšuje šanci na dosažení vzdělání (Škoviera in Matoušek a kol., 2013, s. 414).

3.2.1 Dětský domov, dětský domov se školou

Dětský domov je zařízení výchovného typu pro děti, které nemají možnost vyrůstat v rodině. Nevyrůstají v rodině z důvodu chybějících rodičů nebo zde rodiče existují, ale nejsou schopni se o jedince postarat. Dětský domov zabezpečuje péči dětem, které nemají možnost výchovy ve vlastní rodině, v jiné náhradní rodinné péči. Jedná se o děti bez závažných poruch chování a mohou navštěvovat školy mimo dětský domov. Množství těchto dětí přichází z kojeneckých ústavů a také děti nechtěné (Kopřivová, 2006).

Dětský domov plní především úkoly výchovného, vzdělávacího a sociálního charakteru. Do dětského domova se umísťují děti ve věku od 3 do 18 let ale také nezletilé matky spolu s jejich dětmi (ČESKO, 2002).

„Dětské domovy se do roku 2002 dělily na tzv. internátní a rodinný. Dne 1. 7. 2002 nabyl účinnosti zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, který stanovil internátním dětským domovům povinnost se transformovat na tzv. rodinný typ dětského domova.“(Matoušek in Kopřivová, 2006)

Dětské domovy se školou zajišťuje péči o jedince s nařízenou ústavní výchovou s vážnými poruchami chování, které svým charakterem vyžadují výchovně léčebnou péči. Je zřízeno pro děti, které, nemohou být vzdělány ve škole, která není součástí dětského domova se školou. Umísťují se zde zejména děti od 6 let do ukončení povinné školní docházky. Pokud

v průběhu této docházky došlo k pominutí důvodů, může být dítě na základě žádosti ředitele dětského domova zařazeno do školy mimo dětský domov.

U dětí žijících v dětském domově dochází k výskytu deprivativního syndromu. Děti v případech naší potřeby dospívající jsou vychovávaní ve velké skupině dospívajících. U dospívajících v dětských domovech pozorujeme často nízkou sebedůvěru a následnou problematickou seberealizaci. Tyto skutečnosti ovlivňují jejich školní úspěchy. Dospívajícím chybí pocit trvalosti mezilidských vztahů, pocit jistoty v osobní identitě. Je zde patrná i absence modelové rodinné situace (Hrušková, 2001).

Již zde vidíme, že ústavní prostředí nezabezpečuje dostatečně potřeb dospívajícího, jeho seberealizaci. Velký kolektiv, nedostatek osobního prostoru a někdy i individuálního přístupu mají za následek ztracenost v osobním životě a horší formování cílů v životě.

3.2.2 Výchova dospívajících v ústavních podmínkách

Výchova dospívajících v ústavním prostředí je odlišná od rodinné výchovy. Pracovníci často jednájí v zájmu nejlepších úmyslů, vynakládají mnoho silná kompenzaci nepřítomnosti rodičů. Vinu spíše hledíme v organizaci práce pracovníků a celkově v organizaci služeb. Vysoké množství dětí v ústavní péči nepodporuje název dětský domov, pracovníci jsou omezování institucionálními bariérami, nemohou nahradit domov v pravém slova smyslu. Mnoho zemí střední a východní Evropy prochází procesem transformace. Český přechod na náhradní péči v rodinách je obtížnější: zřizovatelé jsou relativně izolováni od probíhající transformace jinde, některé ústavy jsou významní zaměstnavatelé a zaměstnanci se obávají ztráty zaměstnání (Matoušek, Pazlarová, 2010, s. 60-61).

Velké kapacity ústavní výchovy zamezují plnému zajištění funkcí rodiny. Nedostatečně je zde plněna například emocionální funkce nebo dle Heluse potřeba organické přináležitosti.

„Děti mohou být v dětském domově do 26 let, pokud se soustavně připravují na povolání, většina jich však odchází v 18 letech, mnohé z nich nemají v té době ukončený učební obor. Podpora těchto dětí po opuštění domova je v současnosti naprosto nedostatečná. Existující domy na půli cesty jsou pro ně neatraktivní, samotná, svobodná existence je pro ně mnohem lákavější. Různé typy sociálního selhání jsou na další životní dráze těchto dětí velmi časté,“ (Matoušek a kol., 2013, s. 415)

Jak z výše uvedených informací vyplývá, existuje stále velký rozdíl mezi výchovou v ústavním prostředí a v rodině. Dětské domovy nemají možnost a prostor plně nahradit veškeré funkce, jež rodina v menší nebo větší míře zastává.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 CHARAKTERISTIKA VÝZKUMNÉ ČÁSTI

Výzkumná část práce je zaměřena kvalitativně na základě výzkumného cíle a výzkumných otázek popsaných níže. Je složena z dotazníkového šetření, které rozebírá pomoci popisného výzkumu. Zabývá se porovnáním strachu u dospívajících z odlišných prostředí. Porovnáváme dospívající z rodinného a z ústavního prostředí.

4.1 Výzkumný problém

Výzkumným problémem bakalářské práce je strach u dospívajících, specifika a rozdíly u dospívajících z dětských domovů a z rodinného prostředí. Výzkumný problém je mapován metodou kvantitativního výzkumu.

4.2 Výzkumný cíl

Naším hlavním výzkumným cílem je **zjistit specifika a odlišnosti strachu dospívajících z odlišných prostředí.**

Vymezeny máme i dílčí výzkumné cíle:

- Zda dospívající mají strach z budoucnosti v závislosti na prostředí
- Zjistit zda prostředí poskytuje dospívajícím jistotu.
- Zjistit zda dospívající navazují lehce interpersonální vztahy.
- Zmapovat strach ze školního neúspěchu v závislosti na prostředí dospívání.
- Zjistit touhu po založení rodiny v závislosti na prostředí.

4.3 Vymezení výzkumných otázek

V praktické části se pokusíme zodpovědět na následující výzkumné otázky.

VO1: Mají strach z budoucnosti ve větší četnosti dospívající z ústavního prostředí?

VO2: Poskytuje větší jistotu v životě dospívajícím rodinné prostředí?

VO3: Navazují jistěji interpersonální vztahy dospívající z rodinného prostředí?

VO4: Mají strach ze školního neúspěchu ve větší četnosti dospívající z ústavního prostředí?

VO5: Chtějí založit rodinu spíše dospívající z rodinného prostředí?

4.4 Metoda sběru dat

V rámci zpracování výzkumu bylo zvoleno dotazníkové šetření. Toto šetření je metodou kvantitativního výzkumu. Tento typ výzkumu nám pomáhá rychle a ekonomicky nenáročně zpracovat velké množství dat získaných od většího počtu respondentů.

Sestavený dotazník čítá 13 otázek. 12 otázek je uzavřených a poslední třináctá dává možnost respondentům zamyslet se nad prioritami svého života proto je zvolena škálová forma. Otázky se týkaly těchto oblastí: interpersonální vztahy, založení rodiny, školní úspěch a také budoucnost života dospívajících.

Na středních školách byli respondenti osloveni osobně během přestávek nebo vyučovací hodiny v ústavním prostředí také formou osobní ve výjimečných případech prostřednictvím pracovníka zařízení. Respondenti byli výzkumnou osobou nebo zprostředkovatelem poučení o správnosti vyplnění dotazníku.

4.4.1 Výzkumný soubor

Výzkumným souborem pro bakalářskou práci byli pro nás dospívající. Jednalo se blíže o adolescenty 15 až 18 let věku. Z teoretických východisek bereme v úvahu adolescenci jako období trvající od 15 do 19 roku věku jedince.

Oslovené byly dvě skupiny, dospívající z rodinného a z ústavního prostředí. Tito respondenti byli osloveni v rámci olomouckého kraje. Jedná se o dostupný záměrný výběr.

Celkem ve výzkumné části práce operujeme se 116 respondenty. Získali jsme 52 respondentů z ústavního prostředí a 64 dospívajících v rodinném prostředí. Respondenti z rodinného prostředí byli získáváni na středních školách, respondenti z ústavního prostředí z větší části v dětských domovech, ale také i na středních školách. Konkrétněji je vyjádřen vzorek v tabulce č. 1.

Tabulka č. 1: Výzkumný vzorek

Prostředí dospívání	Počet respondentů
Rodinné prostředí	64
Ústavní prostředí	52

4.5 Způsob zpracování dat

Data získána dotazníkem byla nejprve vyhodnocena metodou čárkování a následně přenesena do programu Microsoft Excel. Tento program byl následně použit také na zpracování dat do grafu

5 VÝSLEDKY DOTAZNÍKOVÉHO ŠETŘENÍ

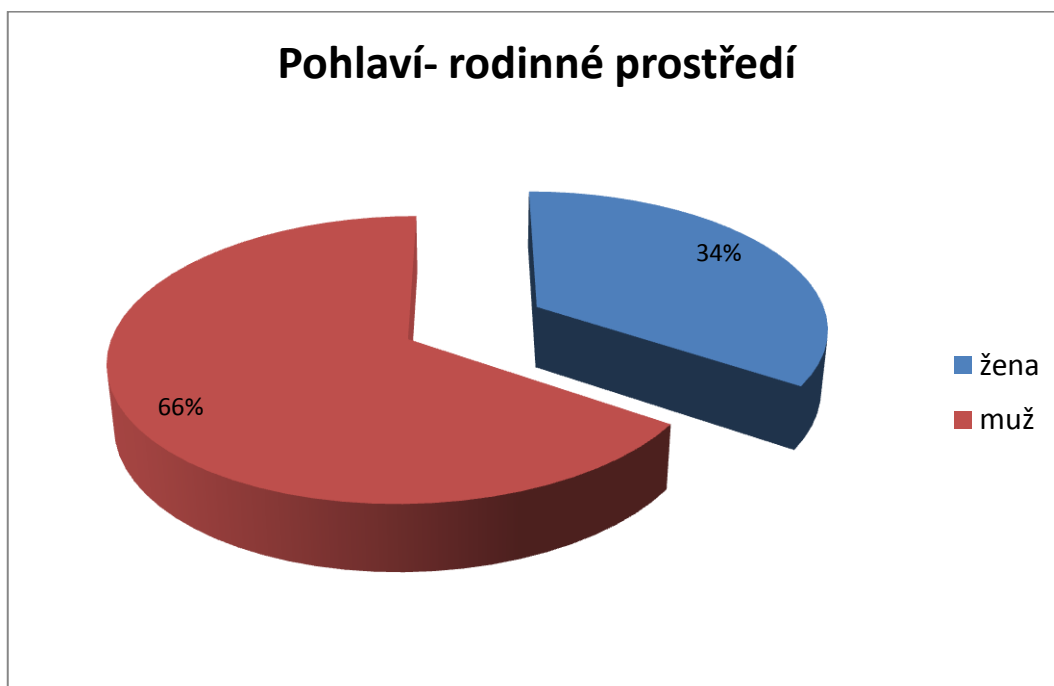
Dotazníkové šetření probíhalo v Olomouckém kraji na středních školách a v dětských domovech. Pro lepší návratnost jsme upřednostnili osobní předání a kontakt s respondenty před internetovou komunikací.

5.1 Analýza dat

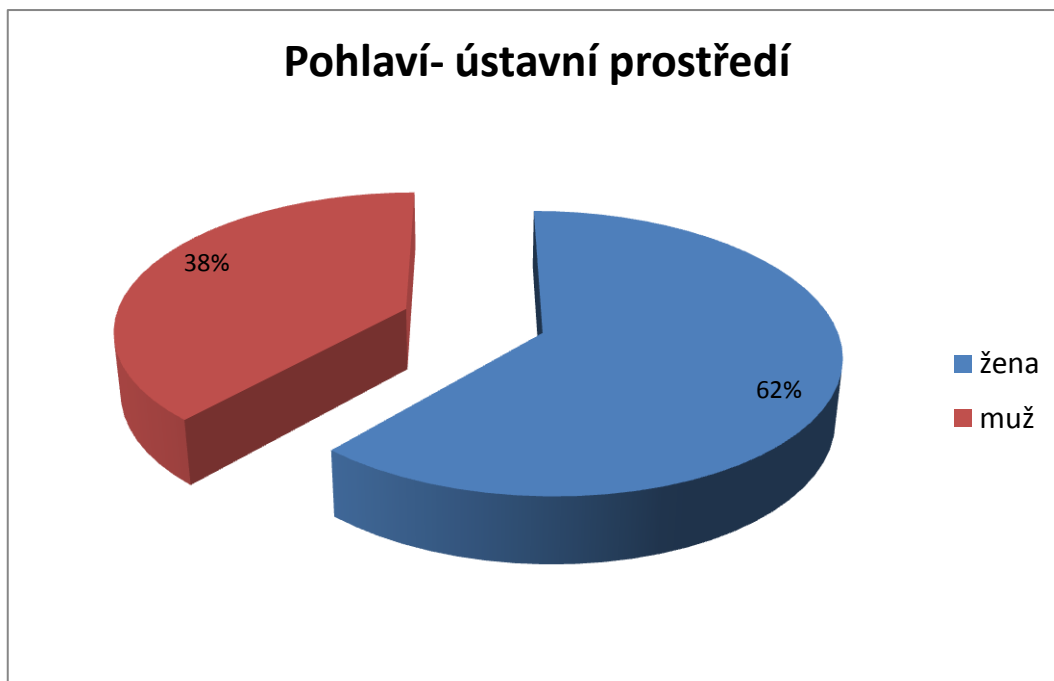
Dotazníky byly vyplněny až na poslední 13. Otázku vyplněny důsledně a vyřadili jsme pouze převyšující počet respondentů z rodinného prostředí, aby více procentuálně odpovídal počtu respondentů z ústavního prostředí. Návratnost byla 100%, díky této návratnosti se nám potvrdila volba osobního kontaktu jako dobrá varianta oslovení respondentů.

Položka č. 1: Jsem žena/muž

Graf č. 1: Pohlaví rodinné prostředí

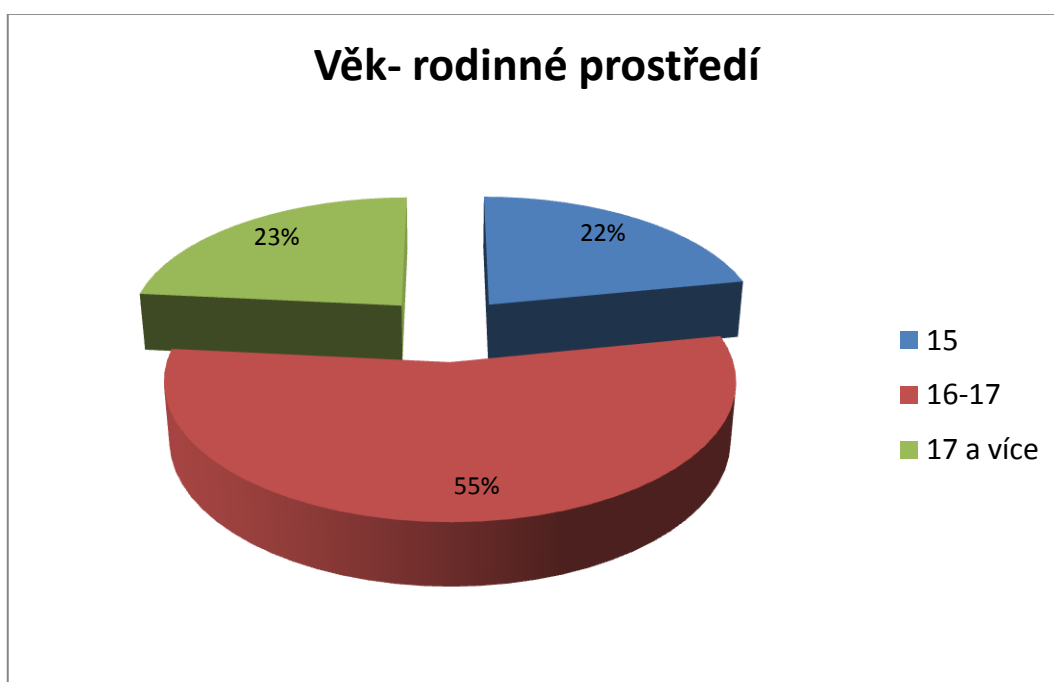
Graf č. 2: Pohlaví ústavní prostředí

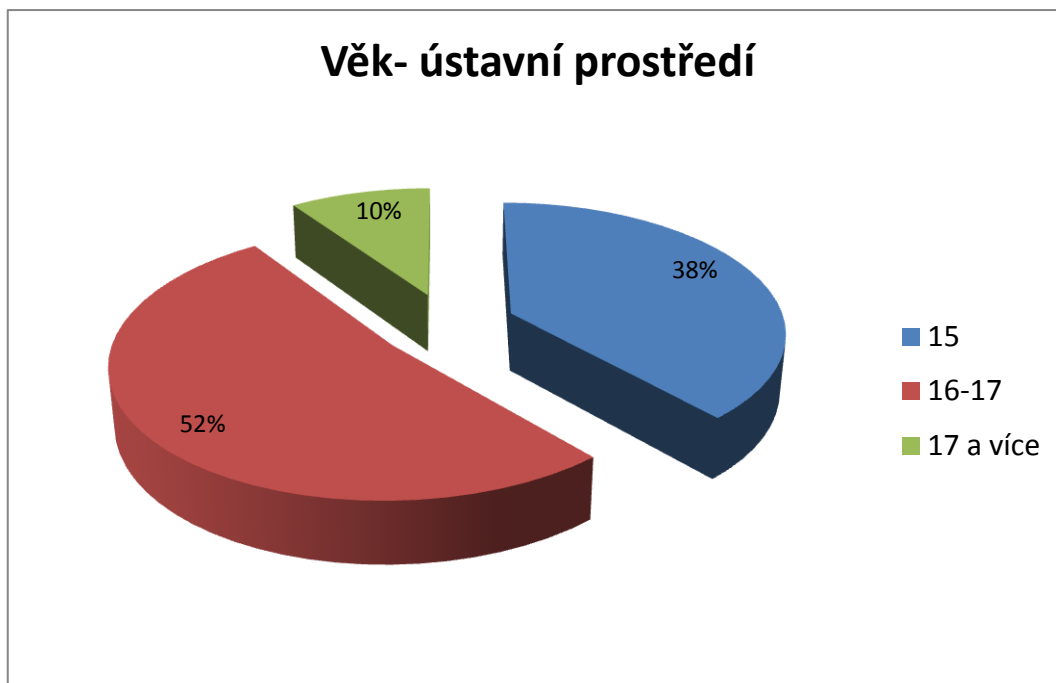
První položka dotazníku nebyla zvolena z důvodu důležitosti pro výzkumný problém samotný, spíše pro pozdější zohlednění genderové příslušnosti a možnému ovlivnění odpovědí.

Položka č. 2: Kolik vám je let:

Graf č. 3: Věk rodinné prostředí

Graf č. 4: Věk- ústavní prostředí

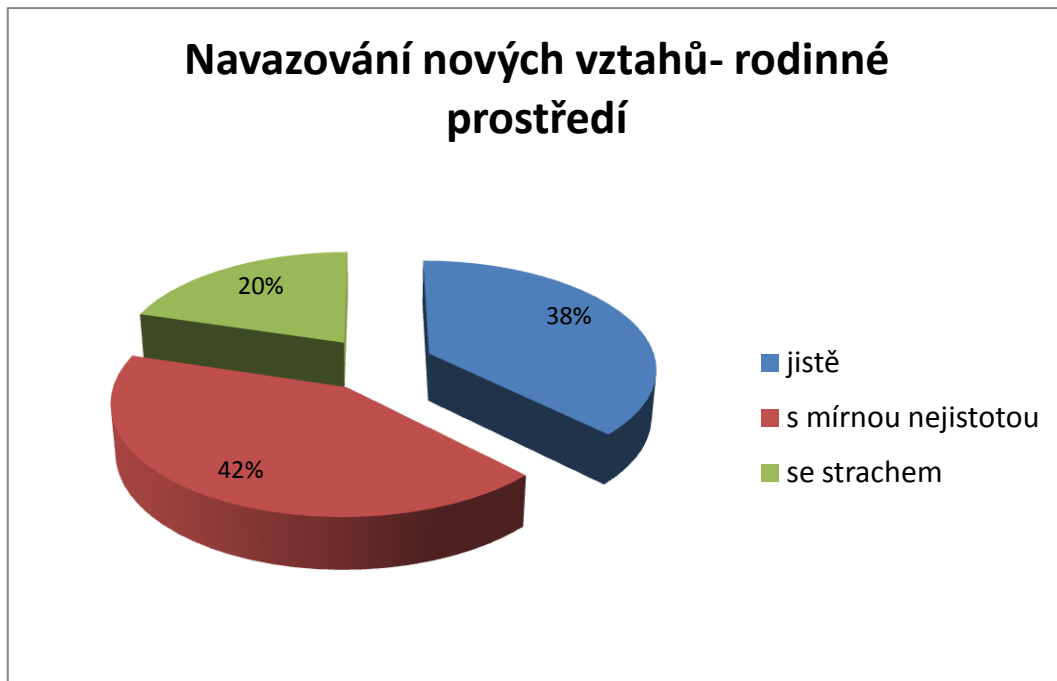
Druhá položka dotazníku mapovala věk respondentů. Tato položka byla zařazena z důvodu kontroly, zda respondenti spadají do období adolescence dle Vágnerové.

Položka č. 3: Žiji v

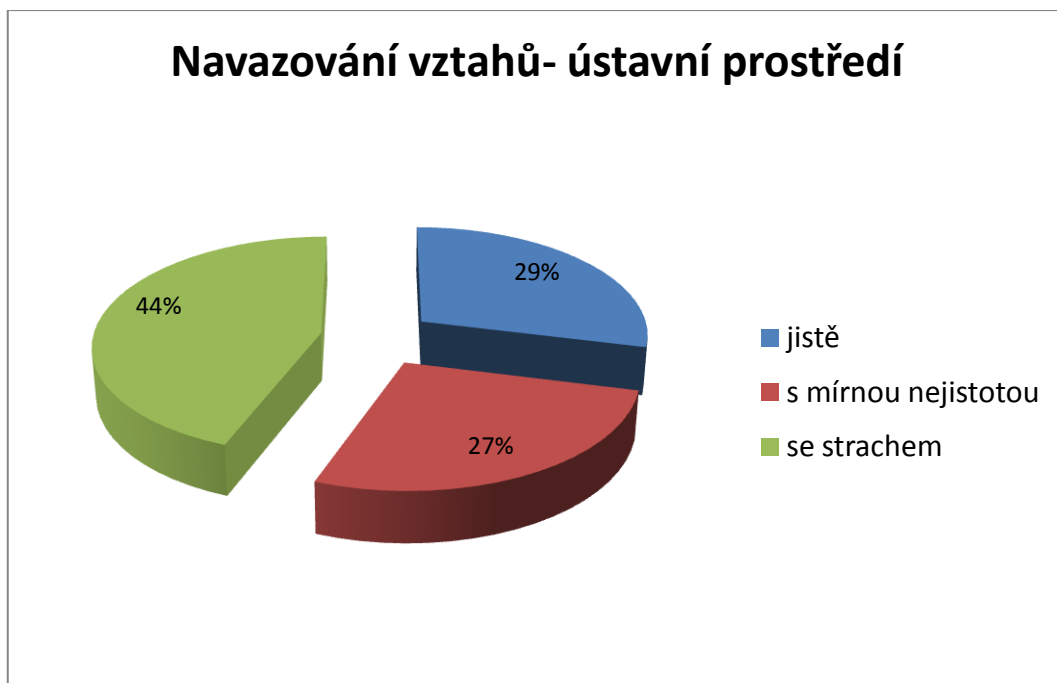
Třetí položka dotazníku sloužila právě pro vymezení dvou skupin respondentů a rozřazení dotazníků na dvě části. Respondenti zadali odpovědi úplná rodina, neúplná rodina a dětský domov. Proto na tomto místě není zvolena grafická verze odpovědí. Počet respondentů je vymezen ve výzkumném souboru v tabulce č. 1.

Položka č. 4: Při navazování nových vztahů si počínáte

Graf č. 5: Počínání při navazování nových vztahů/přátelství- rodinné prostředí

Graf č. 6: Počínání při navazování vztahů/přátelství- ústavní prostředí

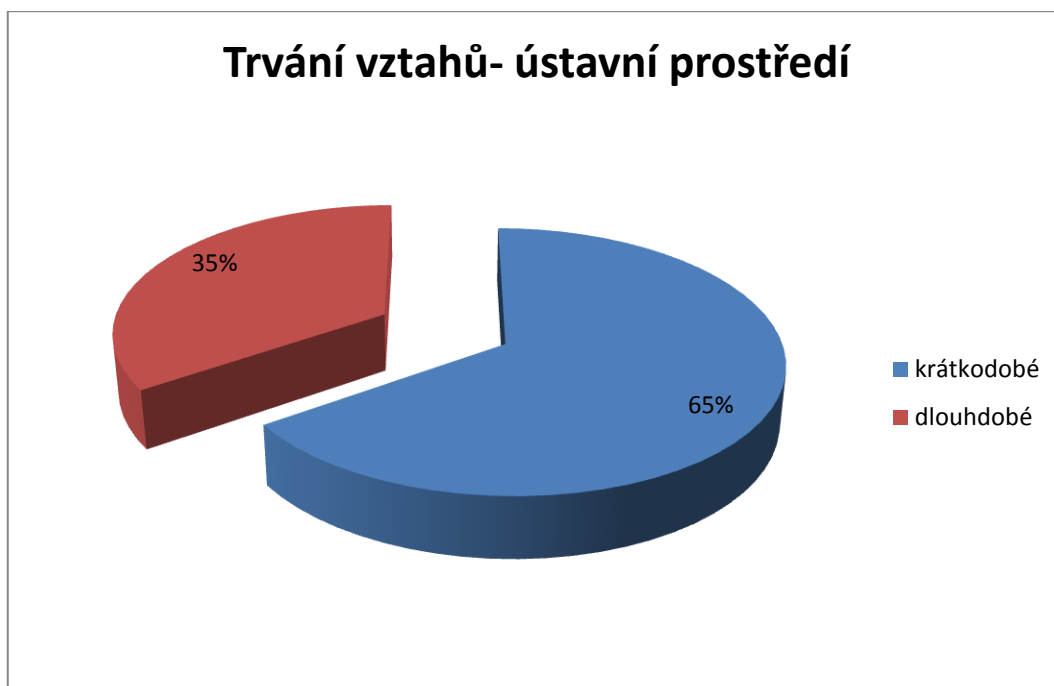
Položka čtvrtá nás seznámila s prvním rozdílem mezi dospívajícími. Dospívající z ústavního prostředí označili víckrát odpověď, že mají z navazování nových vztahů nebo přátelství strach. Dospívající z rodin však také nejsou bez nejistoty. Navazují nové vztahy s mírnou nejistotou ve 42 % případů.

Položka č. 5: Pokud navážete nový vztah/přátelství mají trvání

Graf č. 7: Trvání navázaných vztahů- rodinné prostředí

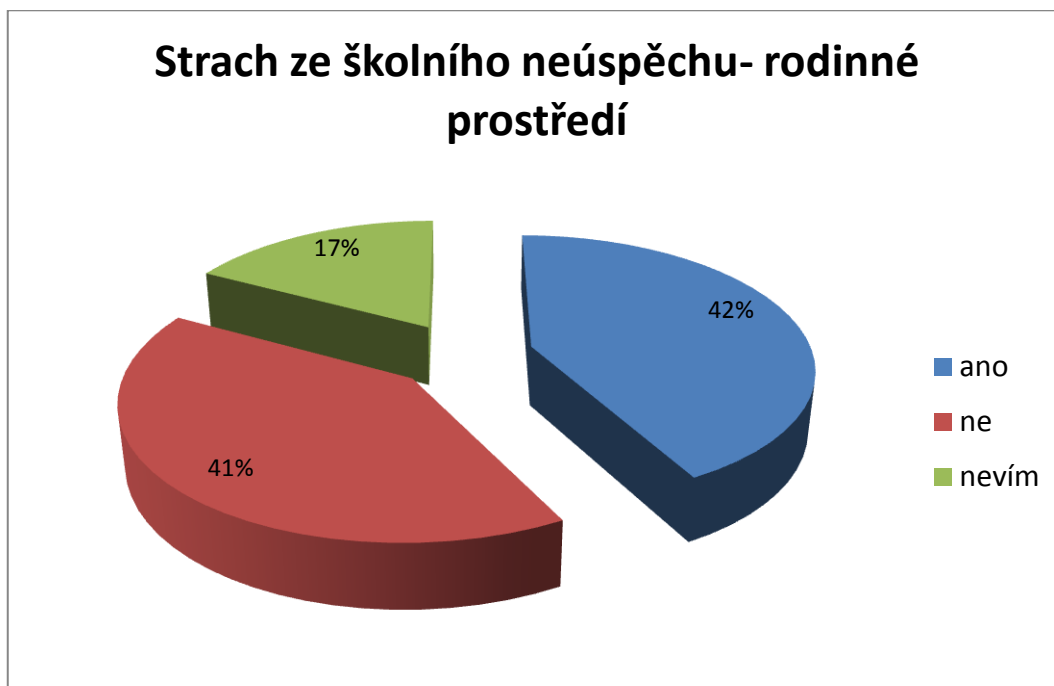
Graf č. 8: Trvání navázaných vztahů- ústavní prostředí

Tato položka našeho dotazníkového šetření poukázala na fakt o navazování vztahů a jejich trvání: Dospívající z ústavního prostředí spíše uzavírají krátkodobé vztahy. Druhá skupina respondentů dává přednost dlouhodobějším.

Položka č. 6. Máte strach ze školního neúspěchu

Graf č. 9: Strach ze školního neúspěchu- rodinné prostředí

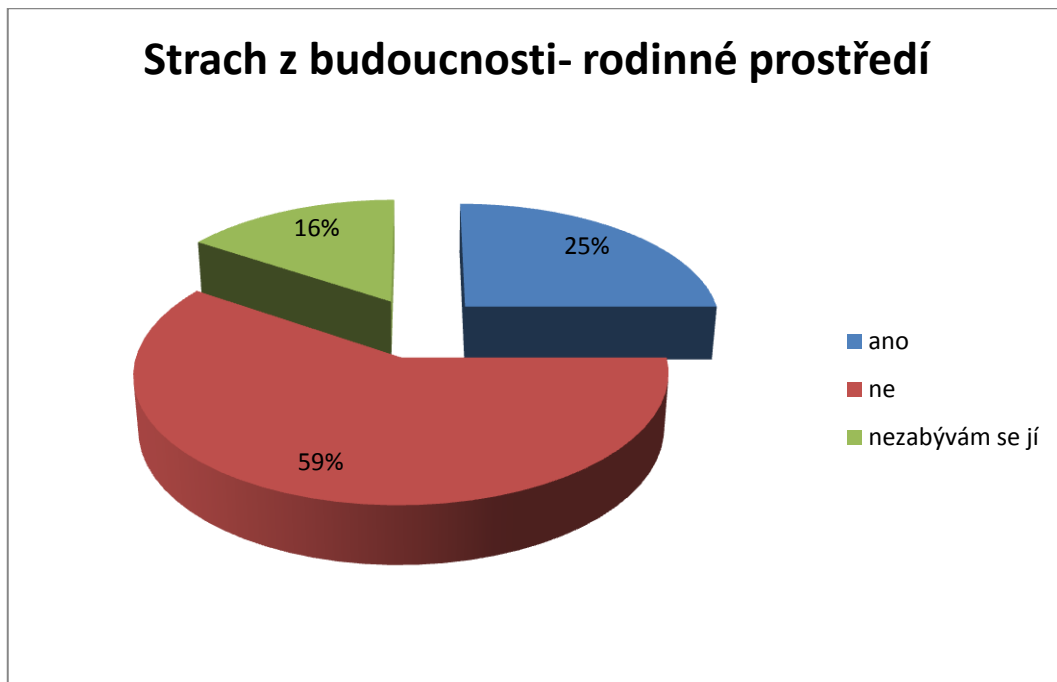
Graf č. 10: Strach ze školního neúspěchu- ústavní prostředí

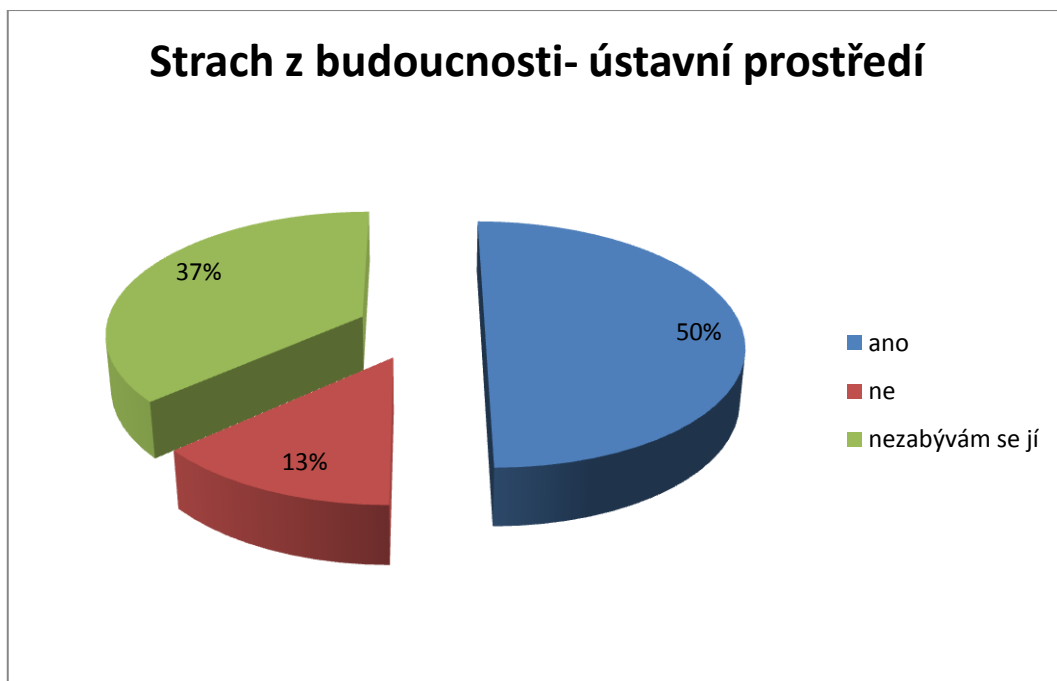
Další položka byla zaměřena na zjištění strachu v oblasti školního neúspěchu. Zde nebyl v procentuální rovině výrazný rozdíl mezi dvěma porovnávanými skupinami. Ano mám strach ze školního neúspěchu, označilo 42 % dospívajících z ústavního prostředí a 40 % z ústavního prostředí.

Položka č. 7: Mám strach z budoucnosti

Graf č. 11: Strach z budoucnosti- rodinné prostředí

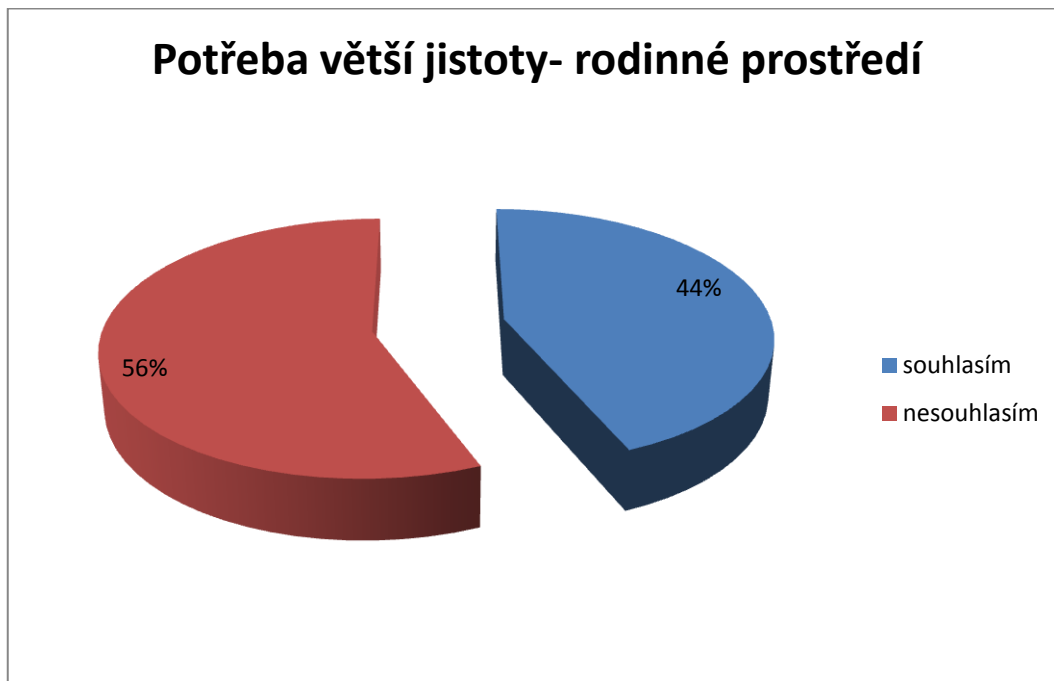
Graf č. 12: Strach z budoucnosti- ústavní prostředí

V otázce strachu z budoucnosti kladně odpověděli na otázku častěji dospívající z rodinného prostředí. Zde v této otázce vidíme velký rozdíl mezi odpověďmi obou skupin. Blíže se později budeme věnovat možným příčinám tohoto jevu a vyvodíme z něho doporučení pro praxi.

Položka č. 8.: Potřeboval/a bych větší jistotu v souvislosti s budoucností ve svém životě

Graf č. 13: Potřeba větší jistoty v životě- rodinné prostředí

Graf č. 14: Potřeba větší jistoty v životě- ústavní prostředí

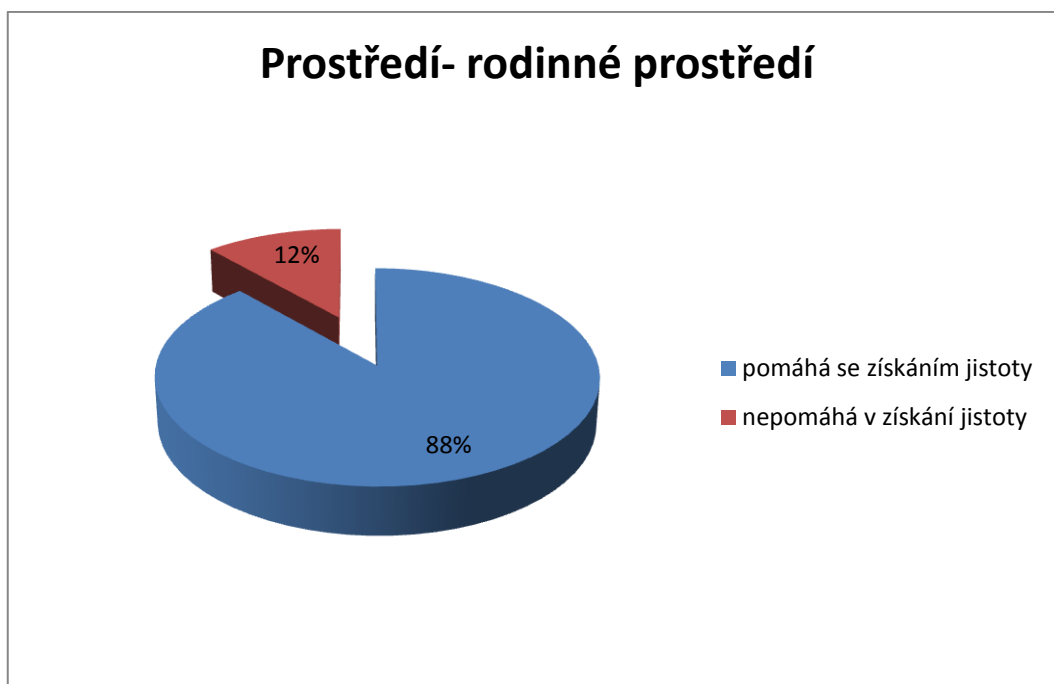
V otázce potřebnosti větší jistot v životě odpovědělo souhlasně 28 respondentů dospívajících v rodinném prostředí, nesouhlasně se vyjádřilo 36 respondentů. Dospívající z ústavní-

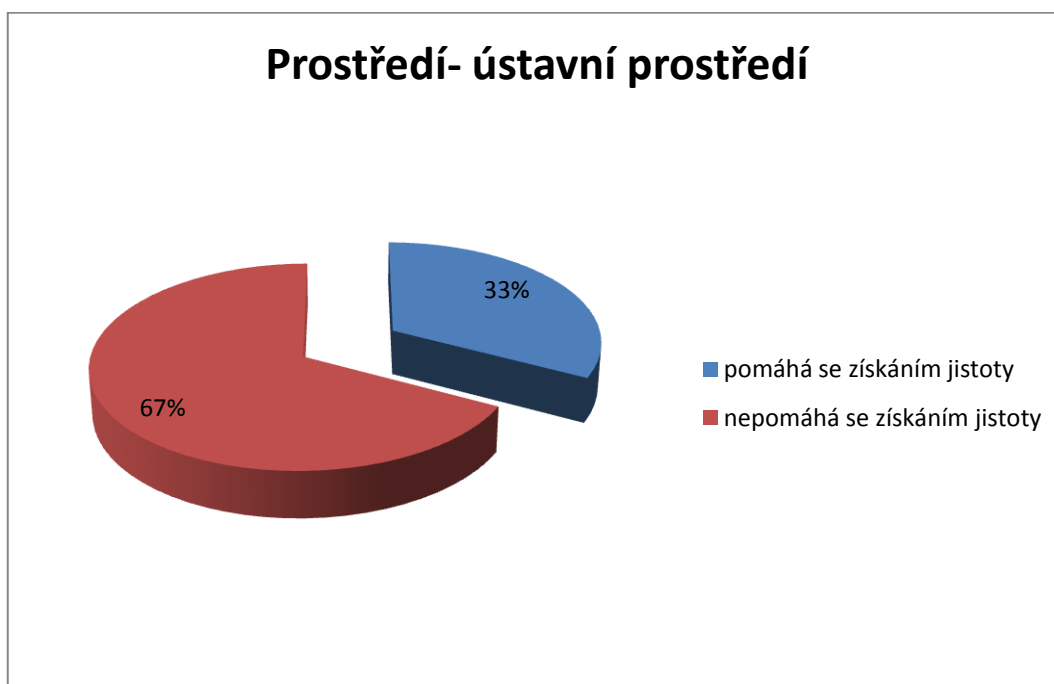
ho prostředí odpověděli souhlasně v počtu 17 respondentů, 35 vidí prostředí dospívání jako neposkytující jim jistotu v životě.

Položka č. 9: Prostředí, ve kterém žijete

Graf č. 15: Prostředí dospívání- rodinné prostředí

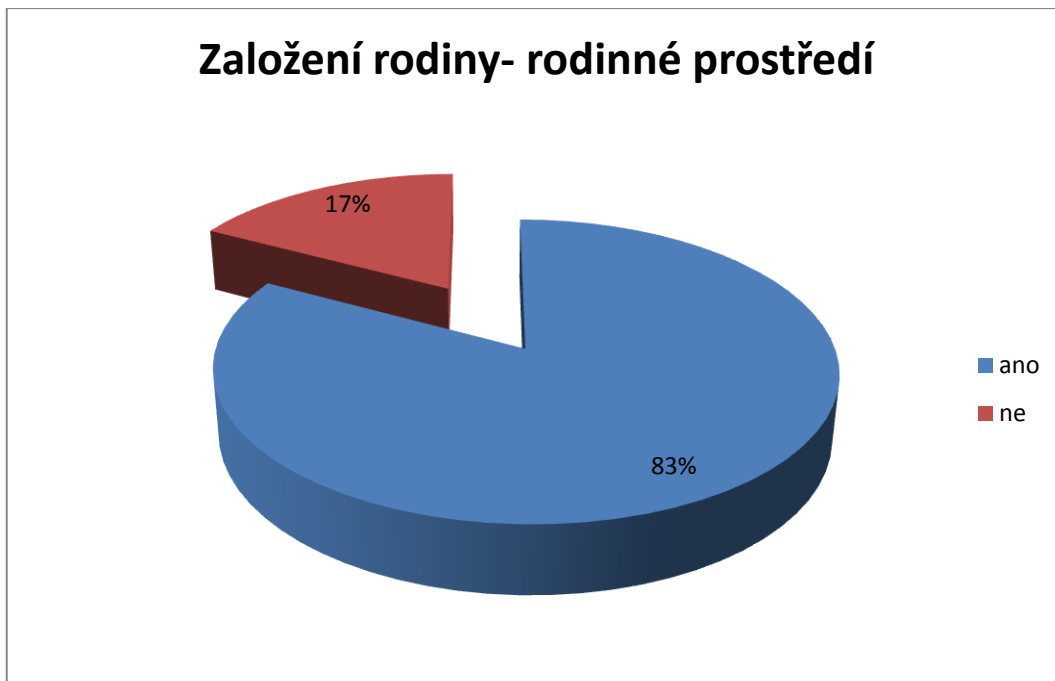
Graf č. 16: Prostředí dospívání- ústavní prostředí

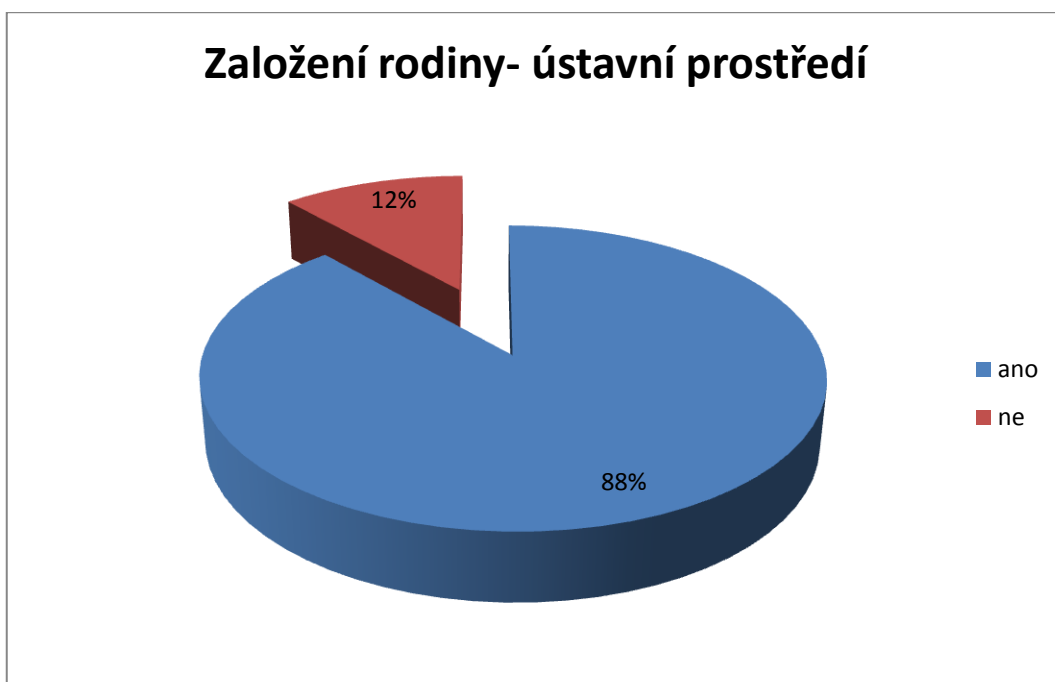
V této položce měli respondenti odpovědět, zda z jejich subjektivního pohledu jim prostředí ve kterém žijí, poskytuje nebo na druhou stranu neposkytuje jistotu v životě. Jak můžeme vidět v grafickém znázornění, respondenti z ústavního prostředí označili častěji odpověď: 'Prostředí mi nepomáhá se získáním jistoty v životě'.

Položka č. 10: Chcete založit rodinu

Graf č. 17: Založení rodiny- rodinné prostředí

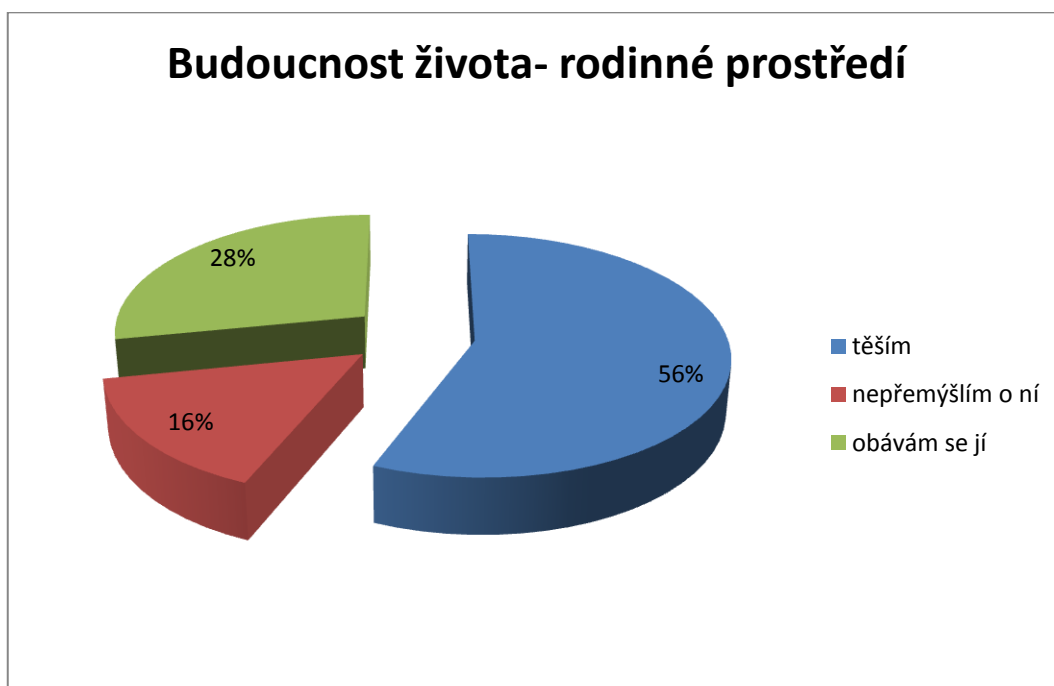
Graf č. 18: Založení rodiny- ústavní prostředí

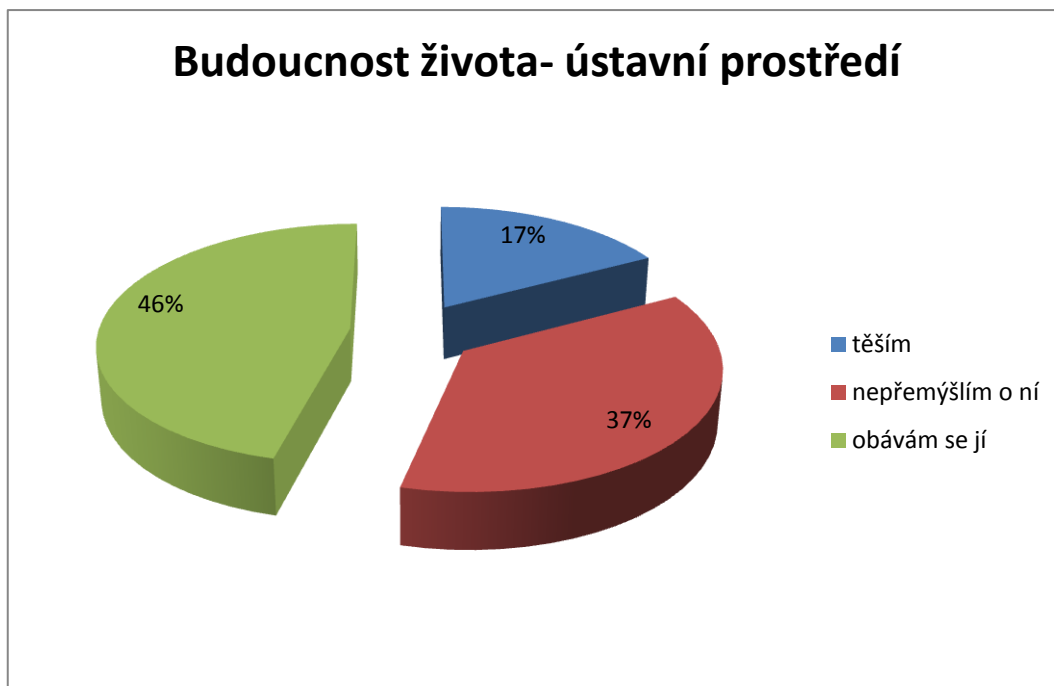
V otázce o založení rodiny byly na výběr dvě odpovědi. odpovědělo ano 53 z celkových 64 respondentů z ústavního prostředí a 46 z celkového vzorku 52 respondentů z ústavního prostředí. V interpretaci dat níže se věnujeme zhodnocení této otázky a možným důvodům vedoucích ke zvolení dané odpovědi. Záporných odpovědí bylo početně i procentuálně výrazně menší část.

Položka č.11: Na budoucnost svého života se

Graf č. 19: Budoucnost života- rodinné prostředí

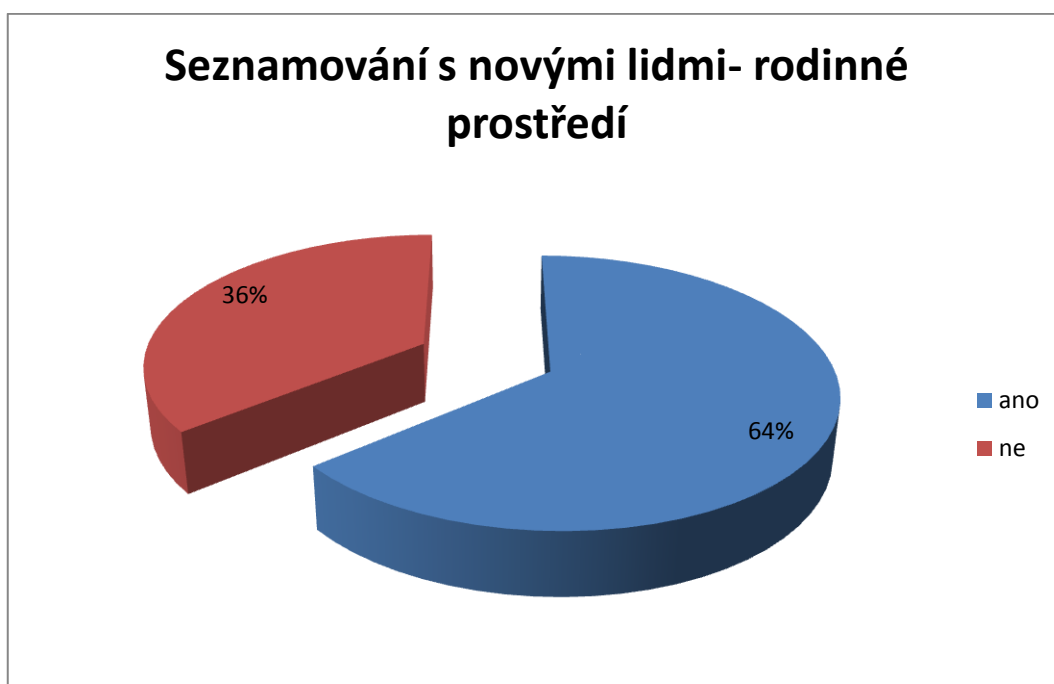
Graf č. 20: Budoucnost života- ústavní prostředí

Touto otázkou byl zjišťován postoj dospívajících k budoucnosti jejich života. Tato otázka dotazníkového šetření také korespondovala s položkou č. 7, abychom mohli dále ověřit jednu z výzkumných otázek.

Položka č. 12: Ve svém životě se rád seznamuji s novými lidmi

Graf č. 21: Seznamování s novými lidmi- rodinné prostředí

Graf č. 22: Seznamování s novými lidmi- ústavní prostředí

V položce s číslem 19 jsme mapovali dospívající a jejich pocity spojené se seznamováním s novými lidmi. Z celkového počtu 64 dospívajících z rodinného prostředí nám odpovědělo na tuto otázku kladně 41 respondentů, 64 %. Následně zvolilo kladnou odpověď 36 dospívajících z ústavního prostředí z celkového počtu 52, procentuelně tato četnost odpovědí značí 69 %.

Položka č. 13: Přiřaďte následujícím hodnotám čísla od 1 do 7 podle důležitosti (1-nejdůležitější)

S touto položkou nastal problém a nelze její výsledky použít do výzkumného šetření naší bakalářské práce. V této otázce vznikla malá návratnost a mnoho respondentů ji nevyplnilo vůbec nebo jen částečně, z tohoto důvodu nelze odpovědi brát jako relevantní k našemu výzkumu a dále je interpretovat.

5.2 Interpretace dat

V rámci dotazníkové šetření jsme porovnávali dospívající z odlišného prostředí. Výzkum probíhal v Olomouckém kraji. Cílem bakalářské práce bylo zjistit specifika a odlišnosti strachu dospívajících z odlišných prostředí. Zvolili jsme pro porovnání popisný výzkum a pomocí něho zhodnotíme slovně odpovědi a odpovíme na výzkumné otázky.

VO1: Mají strach z budoucnosti ve větší četnosti dospívající z ústavního prostředí?

Na první výzkumnou otázku odpovídali respondenti pomocí položky č. 7 a položky č. 11. Zaměřme se nejprve na dospívající, kteří žijí v rodinném prostředí. **Tito respondenti, jak vyplývá ze subjektivních odpovědí, strach z budoucnosti nemají 59% (38).** Také vidíme, 56% dospívajících z rodinného prostředí se těší na budoucnost svého života. Druhá skupina respondentů, dospívající z ústavního prostředí odpovídali odlišně, je zde pozorovatelný subjektivní strach z budoucnosti pozorovatelný v položce 7 i 11. **Polovina z celkového počtu respondentů pocházejících z ústavního prostředí zadala kladnou odpověď na otázku strach z budoucnosti,** blíže to činí počet 26 respondentů z celkového počtu. Větší četnost kladných odpovědí v otázce strach z budoucnosti u dospívajících z ústavního prostředí, můžeme zdůvodnit teoretickými východisky. Ústavní prostředí neposkytuje dospívajícím v plném rozsahu funkce rodiny. Není to v jejich silách. Obavy nebo strach z budoucnosti jsou způsobeny faktem, že po dosažení dospělosti jsou vypuštěni z dětského domova. Neexistuje v tomto případě osoba věnující se jejich životu. Rodič má k dítěti větší citové pouto a je to jeho vlastní dítě. Pracovník dětského domova je stále profesionál a nemůže se věnovat dospívajícímu po odchodu z ústavního prostředí nad rámec svých pracovních povinností. V tomto vidíme důvod rozdílu v četnosti odpovědí respondentů. Samozřejmě musíme brát v potaz otázku rodiny, která nemusí být funkční. Pro tyto otázky ale není v naší práci prostor, naše výzkumné otázky se týkaly porovnávání strachu u dospívajících z odlišného prostředí.

VO2: Poskytuje větší jistotu v životě dospívajícím rodinné prostředí?

Souvislost s touto otázkou měli položky 8 a 9. Zde respondenti rodinného prostředí nejprve odpovídali bez menšího rozdílu. Souhlasně i nesouhlasně odpověděli na otázku, zda by potřebovali větší jistotu v souvislosti s budoucností. Větší rozdíl je pozorovatelný v otázce prostředí, jistoty, kterou poskytuje prostředí dospívajícímu. Z celkového počtu 64 respondentů odpovědělo 46 dospívajících odpovědi korespondující s položenou výzkumnou otázkou. **Z toho vyplývá větší procento dospívajících, kteří vidí prostředí v kterém dospívají jako prostředí poskytující jim jistotu v životě.** Při pohledu na odpovědi druhé skupiny respondentů je pozorovatelný jev, při kterém **označují dospívající z ústavního prostředí své prostředí jako neposkytující jim dostatečnou jistotu v životě (35respondentů).** Zjištění porovnááme znovu s teoretickými východisky a domněnkou zda dětský domov může poskytnout jedinci jistotu.

VO3: Navazují jistěji interpersonální vztahy dospívající z rodinného prostředí?

Další mapovanou oblastí strachu dospívajících je oblast interpersonálních vztahů. Odpovědi v této oblasti mapovala otázka č. 4 a 12. Začneme opět první skupinou, respondentů z rodinného prostředí. Tito respondenti si při navozování vztahů počínají v 38 % (24) jistě, následně 42 % (27) označilo mírnou nejistotu a 20 % (20) strach. Druhá skupina následně označila jistotu v 29 % (15), mírnou nejistotu při navazování nových vztahů 27 % (14) a strach v této oblasti 44 %. Jak můžeme vidět, zde již nejsou tak velké rozdíly v odpovědích obou skupin. **Větší počet respondentů ústavního prostředí sice označilo strach jako svou odpověď, avšak dospívající z rodin si taky nejsou zcela jisti při nových vztazích.** Způsobeno to je obdobím dospívání, které je velmi křehké a emočně náročné pro každého jedince. Jedinci v tomto období záleží na jeho obrazu, na názorů ostatních dospívajících.

VO4: Mají strach ze školního neúspěchu ve větší četnosti dospívající z ústavního prostředí?

Strach ze školního neúspěchu, zde nebyl zjištěn procentuální rozdíl v odpovědi ano, mám strach ze školního neúspěchu. Blíže se zaměříme na odpověď ne, u dospívajících z rodinného prostředí ji zvolilo 41 % a druhá skupina 29 %.

VO5: Chtějí založit rodinu spíše dospívající z rodinného prostředí?

V otázce založení vlastní rodiny jsme očekávali převahu kladných odpovědí u dospívajících rodinného prostředí. U dospívajících v dětských domovech chybí partnerský a rodinný vzor. V této oblasti však nebyly zjištěny existující rozdíly u respondentů. **V obou porovnávaných skupinách chce založit rodinu přes 80 % respondentů.** Výsledek nás seznamuje s faktem, že ani chybějící vzor rodiny nemusí odradit dospívajícího do touhy založení rodiny.

5.3 doporučení pro praxi

Ze zjištěných rozdílů vyplývají přirozeně jistá doporučení pro praxi. Doporučení: větší prostor problematice odchodu dětí z dětských domovů. Již existují programy i výzkumy věnující se této problematice, stále je však nedostatečně odchod zajištěn. V ústavních zařízeních nejsou podmínky pro nahrazení funkcí rodiny v plné míře. Lepší podporu pěstounství a možnosti adopce. Adopční systém České republiky je zdlouhavý a složitý. Také upřednostňování biologické rodiny na úkor dítěte je v některých případech nevhodná.

Více by se na jistotu v otázkách budoucnosti mělo dbát i u dospívajících z rodinného prostředí. Prostřednictvím programů ve školách a také seznámení rodičů s obdobím dospívání, důležitou etapou ve formování osobnosti jejich dítěte. Osvěta rodičů u lékařů nebo na přednáškách. Tyto přednášky a programy by mohli tvořit právě studenti sociálních oborů.

Dalším doporučením je vytvoření zážitkového programu pro dospívající z ústavního prostředí zaměřující se na otázku budoucnosti. Mělo by se jednat o program obsahující více než jeden víkend, ale spíše soustavná příprava a zamyšlení jedinců ve více časových úsecích. Tento program by mohl být obsahem další bakalářské nebo diplomové práce.

ZÁVĚR

V naší bakalářské práci jsme se zabývali strachem u dospívajících. Porovnáním dospívajících z rodinného a ústavního prostředí. Jelikož jsme se ve své praxi i osobním životě blíže setkávali s porovnávanými skupinami a rozdíly měli možnost vidět i mimo teoretické základy z knih.

Cílem bylo zjistit rozdíly a specifika porovnávaných skupin. V teoretické části byl čtenáři poskytnut ucelený komplex informací týkající se zkoumané oblasti. Vymezení prostřednictvím definic, pojmů. Bližší zaměření na skupinu dospívajících, také druhou část dospívání adolescenci. Čtenář byl seznámen také s pojmem prostředí. Práce popsala porovnávaná prostředí z teoretického pohledu.

Zvolili jsme kvantitativní výzkum, který byl následně vyhodnocen popisnou formou. Pro hlubší zkoumání problému by bylo potřebné vymezit si před výzkumem hypotézy, tyto hypotézy na základě metodologie pedagogického výzkumu potvrdit nebo vyvrátit. Zde je prostor například pro diplomové práce, nebo práci kvantitativního charakteru. Práce je tedy odrazovým můstkem pro další možné výstupy. Výsledky jsou omezeny krajem, nelze je bez kritického pohledu generalizovat pro větší území.

Zjištěné rozdíly se týkaly zejména oblasti budoucnosti. Tyto jsou způsobeny nedostatečnou přípravou dospívajících na jejich život po odchodu z domova ve smyslu dětského domova tak také odchod od rodiny. Práce je také uceleným přehledem názorů dvou skupin adolescentů. Proto je určena rodičům a také pracovníkům pracujících s dospívajícími nejen v dětských domovech.

Práce poskytuje objektivní pohled na názory dospívajících v otázkách zakládání rodiny, navazování vztahů a školního úspěchu. Pohled není omezen na názory jedné skupiny, ale porovnává dvě odlišné prostředí. Tyto prostředí jak práce zmapovala, poskytují v některých oblastech větší jistotu dospívajícímu. Jiné menší. Sociální sféra by se měla více než doposud zabývat obdobím dospívání v prostředí ústavním ale také rodinném.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Knižní publikace

- [1] BLÍŽSKOVSKÝ, Bohumír, 1997. *Systémová pedagogika pro studium a tvůrčí praxi: celistvé a otevřené pojetí vzdělávání a výchovy*. Ostrava: Amosium servis, ISBN 80- 85498-23-5.
- [2] CARR-GREGG, Michael a Erin SHALE, 2010. *Pubertáči a adolescenti: průvodce výchovou dospívajících*. Praha: Portál, ISBN 978-80-7367-662-9.
- [3] CARR-GREGG, Michael, 2012 *Psychické problémy v dospívání*. Praha: Portál, ISBN 978-80-262-0062-8.
- [4] CORSINI, Ray, 2002. *The dictionary of psychology*. Brunner- Routledge: London. ISBN 1- 58391- 328- 9.
- [5] GAVORA, Peter, 2010. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, ISBN 978-80-7315-185-0.
- [6] HELUS, Z, 2007. *Sociální psychologie pro pedagogy*. Praha: Grada, ISBN 978-80-247-1168-3.
- [7] HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ, 2009. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, ISBN 978- 80- 7367- 569.
- [8] CHRÁSKA, Miroslav, 2007. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. Praha: Grada, ISBN 978-80-247-1369-4.
- [9] KRAUS, Blahoslav a Věra POLÁČKOVÁ, 2001. *Člověk- prostředí- výchova: k otázkám sociální pedagogiky*. Brno: paido, ISBN 80- 7315-004-2.
- [10] KRAUS, Blahoslav, 2008. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, ISBN 978-80- 7367- 383- 3.
- [11] LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ, 2006. *Vývojová psychologie*. Praha. Grada, ISBN 80- 247-1284- 9.
- [12] MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ, 2010. *Hodnocení ohroženého dítěte v kontextu plánování péče*. Praha. Portál, ISBN 978- 80-7367- 739- 8.
- [13] MATOUŠEK, Oldřich a Alois KŘIŠŤAN, 2013. *Encyklopedie sociální práce*. Praha: Portál, ISBN 978- 80-262- 0366-7.

- [14] NAKONEČNÝ, Milan, 2013. *Lexikon psychologie*. Praha. Vodnář, ISBN 978- 80-7439-056-2.
- [15] RIEMANN, Fritz, 2007. *Základní formy strachu: typy lidské osobnosti, jejich vznik, charakteristiky a formy vztahů*. Praha: Portál, 2007, ISBN 978- 80- 7367-345-1.
- [16] SVOBODA, Mojmír, Dana KREJČÍŘOVÁ a Marie VÁGNEROVÁ, 2009. *Psychodiagnostika dětí a dospívajících*. Praha: Portál, ISBN 978- 80-7367-566-0.
- [17] VÁGNEROVÁ, Marie, 2000. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál, ISBN 80-7178-308-0.
- [18] VÁGNEROVÁ, Marie, 2012. *Vývojová psychologie I: dětství a dospívání*. Praha: Karolinum, ISBN 978-80-246-2153-1.
- [19] VYMĚTAL, Jan, 2004. *Úzkost a strach u dětí*. Praha: Portál, ISBN 80- 7178- 830-9.

Internetové zdroje

- [20] ČESKO, 2002. Zákon č. 109/2002 o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů. In. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy [online]. Cit [2014-03-05]. Dostupné z: <http://aplikace.msmt.cz/PDF/sb048-02.pdf>
- [21] HLOUŠKOVÁ, Marie, 2008. *Strachy dětí vyrůstajících v ústavní péči: Bakalářská práce*. Brno: Masarykova univerzita. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/173748/fss_b/Bakalarska_prace.txt

SEZNAM GRAFŮ

Graf č. 1: Pohlaví rodinné prostředí.....	33
Graf č. 2: Pohlaví ústavní prostředí	34
Graf č. 3: Věk rodinné prostředí	34
Graf č. 4: Věk- ústavní prostředí	35
Graf č. 5: Počínání při navazování nových vztahů/přátelství- rodinné prostředí	36
Graf č. 6: Počínání při navazování vztahů/přátelství- ústavní prostředí.....	36
Graf č. 7: Trvání navázaných vztahů- rodinné prostředí	37
Graf č. 8: Trvání navázaných vztahů- ústavní prostředí.....	37
Graf č. 9: Strach ze školního neúspěchu- rodinné prostředí	38
Graf č. 10: Strach ze školního neúspěchu- ústavní prostředí.....	38
Graf č. 11: Strach z budoucnosti- rodinné prostředí	39
Graf č. 12: Strach z budoucnosti- ústavní prostředí.....	39
Graf č. 13: Potřeba větší jistoty v životě- rodinné prostředí	40
Graf č. 14: Potřeba větší jistoty v životě- ústavní prostředí.....	40
Graf č. 15: Prostředí dospívání- rodinné prostředí	41
Graf č. 16: Prostředí dospívání- ústavní prostředí	41
Graf č. 17: Založení rodiny- rodinné prostředí	42
Graf č. 18: Založení rodiny- ústavní prostředí.....	42
Graf č. 19: Budoucnost života- rodinné prostředí.....	43
Graf č. 20: Budoucnost života- ústavní prostředí	44
Graf č. 21: Seznamování s novými lidmi- rodinné prostředí.....	44
Graf č. 22: Seznamování s novými lidmi- ústavní prostředí	45

SEZNAM TABULEK

Tabulka č. 1: Výzkumný vzorek.....	31
------------------------------------	----

SEZNAM PŘÍLOH

PŘÍLOHA P I: DOTAZNÍK

Dobrý den milí respondenti,

jsem studentkou 3. ročníku oboru sociální pedagogika na Univerzitě Tomáše Bati ve Zlíně. Ráda bych Vás požádala o vyplnění krátkého dotazníku k mé bakalářské práci, která nese název „Strach v období dospívání: porovnání dospívajících z rodinného a ústavního prostředí“. Dotazník je zcela anonymní. Žádám vás o pravdivé vyplnění otázek. Všechny získané informace budou použity pouze pro potřeby výzkumu k bakalářské práci.

Předem děkuji za vyplnění a přeji krásný den

Tereza Běliková.

1. Jsem:

- Žena
- Muž

2. Kolik Vám je let:

- 15
- 16-17
- 17 a více

3. Žijí v:

- Úplné rodině (matka, otec)
- Neúplné rodině
- Dětském domově

4. Při navazování nových vztahů/přátelství si počínáte:

- Jistě
- S mírnou nejistotou
- Se strachem

5. Pokud navážete nový vztah/ přátelství mají trvání:

- Krátkodobé

Dlouhodobé

6. Máte strach ze školního neúspěchu:

- Ano
- Ne
- Nevím

7. Mám strach z budoucnosti:

- Ano
- Ne
- Nezabývám se jí

8. Potřeboval/a bych větší jistotu v souvislosti s budoucností ve svém životě:

- Souhlasím
- Nesouhlasím

9. Prostředí, ve kterém žijete:

- Vám pomáhá se získáváním jistoty v životě
- Vám nepomáhá se získáváním jistoty v životě

10. Chcete založit rodinu:

- Ano
- Ne

11. Na budoucnost svého života se:

- Těším
- Nepřemýšlím o ní
- Obávám se jí

12. Ve svém životě se rád seznamuji s novými lidmi:

- Ano

Ne

13. Přiřaďte následujícím hodnotám čísla od 1 do 7 podle důležitosti (1 – nejdůležitější)

- Peníze
- Rodina
- Zdraví
- Nemovitost
- Auto
- Zaměstnání
- Vzdělání